

INSTITUTIONEN FÖR KULTURVÅRD

RÄTTIGHETER OCH SKYDD INOM SLÖJDEN I SVERIGE

En studie i slöjdares förhållande till inspiration,
identitet och kulturell appropriering

Annika Holmdahl

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen
med huvudområdet kulturvård med inriktning mot ledarskap och slöjd
2017, 180 hp
Grundnivå
2017:18

RÄTTIGHETER OCH SKYDD INOM SLÖJDEN I SVERIGE

En studie i slöjdares förhållande till inspiration,
identitet och kulturell appropriering

Annika Holmdahl

Handledare: Mikael Hammelev Jörgensen
Examensarbete 15 hp
Ledarskap i slöjd och kulturhantverk, 180 hp

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
P.O. Box 130
SE-405 30 Göteborg, Sweden

<http://www.conservation.gu.se>
Fax +46 31 786 4703
Tel +46 31 786 0000

Bachelor's program in Leadership and Handicraft
Graduating thesis, BA/Sc, 2017

By: ANNIKA HOLMDAHL
Mentor: MIKAEL HAMMELEV JÖRGENSEN

Rights and protection within the sloyd and handicraft field in Sweden –
An analysis of craftsmen/women's relation to inspiration, identity and cultural appropriation

ABSTRACT

This thesis is an analysis of the field of cultural appropriation, within the practice of working with sloyd and handicraft in Sweden. Though the subject of cultural appropriation is widely discussed in society today, the author of this thesis can see a huge lack of discourse on the matter in the sloyd and craft context. By studying the manufacturing of tin wire bracelets within the Sami culture as well as amongst other non-Sami craftsmen/women, the level of cultural appropriation will be over looked and in the end discussed. Complementing this analysis, the thesis investigates what it is that craftsmen/women find most important in their working process, and where they would draw the line between inspiration and theft when it comes to craft. This is achieved by studies of research within the field of cultural appropriation, Sami culture, as well as laws and legislation within the craft field. In addition to this, four qualitative interviews are made as well as limited archive studies. This is all analysed through hermeneutic methods of interpretation. The results show that there are several ways to claim ownership of a specific expression of craft, which can be both legal and/or moral. The legal ways are mostly provided by Patent- och Registreringsverket (The Patent and Registry Office) as well as certain protections for Sami craftsmen/women called Duodji, while the moral ones are sprung out of human beings and active discussions. The answers of the four interviews indicates that there are differences between the Sami and the non-Sami participants when it comes to what they mark as important in their craft process. The results of this thesis implicate that there are in fact signs of cultural appropriation being made upon the Sami craft culture, and that this may be evaded by stronger and better legislation on both craft objects as well as rights for minority groups in Sweden.

Title in original language: Rättigheter och skydd inom slöjden i Sverige –

En studie i slöjdares förhållande till inspiration, identitet och kulturell appropriering

Language of text: Swedish

Number of pages: 48

Keywords: Cultural appropriation, handicraft, tin bracelets, sami craft and sami culture

ISSN 1101-3303

ISRN GU/KUV—17/18—SE

Förord

Stort tack till alla mina vänner och min familj för allt ert stöd och den kraft ni givit mig under den minst sagt turbulenta tid som uppsatsskrivandet inneburit.

Tack, tack och åter tack till de 4 informanterna som ställde upp på intervju, och delade med sig av sina personliga ståndpunkter och tankar kring ämnet. Tack till alla som kämpar för sina rättigheter år ut och år in, trots att det ibland inte verkar hända någonting. Det är ni som gett mig kraft att ta mig an denna fråga som för mig är stor och viktig.

Slutligen vill jag tacka Mikael, min handledare som hållit mig kvar inom ämnet samtidigt som du utmanat mina argument och tankar på ett utvecklande sätt.

Tack!

Innehållsförteckning

1. Inledning	9
1.1 Bakgrund	9
1.2 Problemformulering och frågeställningar	10
1.3 Syfte	10
1.4 Målsättning	10
1.5 Avgränsningar	10
1.6 Forsknings- och kunskapsläge	11
1.6.1 Begreppet KA	11
1.7 Metod	13
1.7.1 Hermeneutisk metod	14
1.7.2 Kvalitativa intervjuer	15
1.7.3 Analys i tabellformat	15
1.8 Teori och etik	16
1.8.1 Teoretisk referensram – Postkolonialism	16
1.8.2 Etiska frågeställningar	17
1.8.3 Begrepp	17
1.9 Källmaterial och källkritik	18
2. Undersökningsdel	20
2.1 Samisk kultur	20
2.2 Tenstrådsbroderi och duodji	22
2.3 Skydd för slöjdare	24
2.4 Konventioner, deklARATIONER och lagar	25
2.5 Kvalitetsmärkningarna och stämplat	26
2.6 Radiosänd debatt	27
2.7 Intervjuer	29
2.8 Tabelluppställning	37
3. Diskussion och slutsatser	38
4. Sammanfattning	43
5. Referenslista	46
Bilaga 1	1

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Slöjden i Sverige präglas till stor del av en öppenhet och delningskultur gällande kunskaper och inspiration, och den är gränsöverskridande på många olika sätt. Det fick mig att fundera på huruvida det kan finnas vissa baksidor av detta öppna klimat, och vem som kan bli lidande eller drabbad på ett negativt sätt. Jag fann mig själv ständigt återkomma till begreppet kulturell appropriering och dess plats i en svensk kontext, vilket kom att bli något som till stor del präglade denna uppsats.

För en tid sedan lyssnade jag till en debatt i programserien Nya Vågen på Sveriges Radio (Nya Vågen 2013), som främst berörde en utställning vid namn Äkta sameslöjd som konstnären Lisa Vipola skapat på Galleri Syster i Luleå. Utställningen blev omdebatterad och omtalad då konstnären valt att kalla den för just *Äkta sameslöjd* för att skapa en debatt kring vad som är äkta och inte. Utställningen innehöll väskor av syntetiskt material, syntetisk tråd och cernitlera, inga naturmaterial användes. Programmet inleddes med ett inslag där en grupp historiestudenter besökte utställningen, och de fick frågan om det som de såg på utställningen verkligen var samiskt hantverk, varpå en elev svarade: ”ja, alltså om man bibehåller traditionerna så gör man ju någonting som är samiskt” (Nya Vågen 2013, 02:25). Vidare beskrevs även hur konstnären skrivit ut små lappar med en Duodji-symbol på, och märkt föremålen med dem utan att ha ansökt om att få göra det. Inslaget med historieeleverna från utställningen avslutades med att de uttryckte att det de tog med sig var frågor kring identitet, och vem som får lov att vara vad. På grund av människors envishet och olikhet så förklarade de att de inte kunde se att det fanns något svar på frågan. När debatten i studion startade inledde konstnären Lisa Vipola med att säga:

Min tanke kring utställningen var att lyfta frågor kring Äkthet, om varför samisk slöjd betraktas som mer äkta, och värderas högre på grund av slöjdarens ursprung istället för att man tittar på kanske slöjdens utseende eller innehåll. Sen så vill jag också lyfta frågeställningen: får jag blir same? Om det är det som jag vill.

(Nya Vågen 2013, 06:25)

Som en del av majoritetssamhället och dess kulturella yttringar såg jag som författare det som en viktig och stor utmaning att sätta mig in i och försöka förstå hur andra slöjdare som tillhör minoriteter/urfolk kan tänka och förhålla sig till saker likt den ovan nämnda debatten. Tidigt under arbetet upptäcktes det att det var av stor vikt att gå relativt långt tillbaka i tiden och även i forskningen för att kunna bilda sig en uppfattning om vad det egentligen handlade om och grundade sig i. Jag, som författare till denna uppsats, har vuxit upp i en slöjdande familj med många slöjdare i min närhet, men vi har aldrig diskuterat samisk slöjd eller till exempel var gränsen kan gå mellan att inspireras och att helt och hållet använda sig av någon annans formspråk eller uttryck. Inte heller kan jag erinra mig några minnen från skoltiden av undervisning kring den samiska kulturen, i något ämne överhuvudtaget. Vidare var detta en bidragande orsak till varför jag valde att skriva om det, då jag upplevde att det var många som precis som jag saknade kunskap om och därmed förståelse för hur det kan vara att aktivt arbeta med samisk slöjd idag.

1.2 Problemformulering och frågeställningar

I dagens digitala samhälle blir slöjdföremål alltmer tillgängliga i bildform och det medför även en större spridning av det formspråk de innehar och även eventuella mönster och detaljer. Det kan ibland vara komplicerat att veta vad som är någon annans rent formmässigt, och vad du kan ta till dig och kopiera i ditt eget slöjdande. Detta medför en stor problematik då det finns en maktobalans i vem som har kapital till att få sålt sina föremål och utveckla sitt slöjdande i den riktning de vill. Det finns olika grader av kulturellt kapital och vissa personer i samhället har helt enkelt större möjligheter att nå ut genom sina nätverk och sin bakgrund. De frågeställningar som kommer undersökas är:

- På vilka olika sätt kan någon säga sig äga rätten till ett slöjduittryck?
- Vilka villkor har slöjdare i Sverige att förhålla sig till idag?
- Vilka delar kan vara viktiga för en slöjdare i en slöjdprocess?
- Hur kan stämpeln Sámi Duodji stärka samiska slöjdares rättigheter?
- Vilka tecken kan det finnas på att samisk slöjd är påverkat av något som kan beskrivas som kulturell appropriering?

1.3 Syfte

Syftet med denna uppsats är att försöka klarlägga vad slöjdare anser är inspiration och vad de anser är ren stöld av någon annans formspråk. Denna uppsats ämnar även undersöka vilka möjligheter det finns för den samiska slöjden att överleva i dagens Sverige där många människor väljer att köpa ett visst tennarmband framför ett annat på grund av priset.

1.4 Målsättning

Målet med uppsatsen är att tydliggöra och sätta ord på vilka delar av en slöjdares process som är viktiga för dem själva, och varför det är så. Ett annat mål är att öka kunskapen kring och förståelsen för människors förhållande till sitt skapande och bidra till djupare kunskaper kring den samiska kulturen för läsaren. Vidare vill denna uppsats skapa en större förståelse för hur det går att sprida slöjd på ett sätt som sker på lika villkor, utan att för den sakens skull utöva kulturell appropriering.

1.5 Avgränsningar

Såväl ämnet kulturell appropriering som området samisk slöjd är otroligt vitt och mångfacetterat. Därför är denna uppsats avgränsad till att bara behandla slöjduittrycket tennarmband och det som kan härledas därtill. Anledningen till denna avgränsning är främst för att kunna tydliggöra exempel, konkret jämföra olika situationer och försöka se mönster eller upprepningar i människors handlande och beteende. I det fall där det inte återfanns någon information om just tennarmband undersöks motsvarande relevant teknik. En annan tydlig avgränsning är att uppsatsen endast kommer hålla sig inom Sverige rent geografiskt.

Detta eftersom lagstiftningar och liknande ser olika ut i olika länder där samer lever. Sápmi, som är samernas landområde, sträcker sig genom Norge, Sverige, Finland och Ryssland. Det är viktigt att poängtera att denna avgränsning gjorde att endast en mycket begränsad bild av samer och Sápmi framkommer. Till viss del tas samisk historia och kultur upp, emellertid saknas en stor del kring alla de nyanser som ryms inom den samiska kulturen och delar som olika språk, olika grupperingar bland samer, olika landområden o dyl. Författaren önskar inspirera läsaren till att själv ta till sig mer om detta i någon av titlarna i referenslistan.

I detta arbete är det av yttersta vikt att den mest relevanta rösten blir hörd, därför har det varit extra tydligt att de frågor som informanterna får handlar om hur de själva känner och tänker, och inte om hur de tror att någon annan tänker. Detta har även varit viktigt vid val av litteratur och forskning, att författarnas egen bakgrund och kunskap har spelat stor roll för om de valts ut som relevanta eller inte. Ett begrepp som är av stor vikt inom just denna fråga är makt, och det återfinns implicit i flera delar av uppsatsen. Emellertid har begreppet inte tilldelats ett eget stycke eller genomdiskuterats på ett mer uttalat sätt, på grund av platsbrist.

Under utbildningen Ledarskap i Slöjd och kulturhantverk har vi ofta tillsammans diskuterat olika begrepp och vad de innebär och innehåller, som exempelvis slöjd, hemslöjd, hantverk, konsthantverk och konst. I denna uppsats har en avgränsning varit att inte använda flera olika benämningar enligt ovan mening. Valet har istället fallit på att benämna alla dessa olika kategorier med ordet slöjd, för att inte göra en värdering genom att välja olika ord i olika sammanhang. Informanterna har själva fått benämna sitt skapande, dock har de och deras skapande av författaren benämnts som slöjdare/slöjd, undantaget deras egna uttryck och citat.

1.6 Forsknings- och kunskapsläge

Som tidigare nämnts i bakgrunden så finns det anledning att både se bakåt men även bredare inom forskningen för att kunna skapa en förståelse för ämnet. Detta kapitel syftar till att undersöka och förklara ett begrepp som varit viktigt för arbetet med denna uppsats. Detta område är kulturell appropriering (i fortsättningen förkortat till KA), som under de senare åren blivit ett alltmer omdebatterat begrepp. Därför är det på sin plats att försöka fördjupa sig i betydelsen och vidare i diskussionen se över möjligheterna att undvika fenomenet.

1.6.1 Begreppet KA

Som en ingång till ämnet är det viktigt att förstå begreppets huvudsakliga innebörd. Nationalencyklopedin definierar KA på följande sätt:

Kulturell appropriering (engelska cultural appropriation), att personer eller företag respektlöst använder sig av attribut som förknippas med andra kulturer, oftast förtryckta minoritetsgrupper. Ofta används begreppet då de kulturella attributen används i kommersiella syften och även ofta med en märkbar politisk slagsida. På svenska skulle man lika gärna kunna använda, avhängigt syfte, de mer etablerade termerna kulturellt lån eller kulturstöld. Begreppet kulturell appropriering är belagt i svenska språket sedan 2013 och är mycket omdebatterat i tidningar och sociala medier.

(Nationalencyklopedin 2017)

Med ovanstående citat i bakhuvudet är den litteratur och forskning som här studerats överens om begreppsförklaringen i stort, även om det använts olika ord och vikt lagts på olika delar. Begreppet är relativt nytt i Sverige, och den största andelen forskning på ämnet har bedrivits i Nordamerika där begreppet sedan länge är etablerat (Hagman 2016). I texten *Allt heligt profaneras – Den svenska diskursen om kulturell appropriering* av Oskar Hagman (2016) beskrivs hur KA kan ses ha sin bakgrund i postkoloniala teorier vilket även stöds av Richard A. Rogers (2006) artikel *From Cultural Exchange to Transculturation: A Review and Reconceptualization of Cultural Appropriation*. I den sistnämnda texten delas begreppet upp i fyra olika delar för att tydliggöra att det finns flera dimensioner som är viktiga att ha i åtanke vid analys och diskussion. De fyra delarna är i denna uppsats översatta till *kulturella utbyten, kulturell dominans, kulturell exploatering och transformell kultur*.

Rogers (2006) beskriver vidare hur *kulturella utbyten* (Cultural exchange) kan ses som ett ömsesidigt givande och tagande, där utbyte exempelvis sker mellan länder eller grupper som båda har lika mycket makt i en specifik situation eller händelse. Författaren problematiserar dock denna del då det oftast finns underliggande maktstrukturer som gör att det är nästintill omöjligt att ha ett helt jämlikt och ömsesidigt utbyte av någonting. Därför är det inte sällan så att någon kallas för kulturellt utbyte, medan det i själva verket inte sker på lika villkor. Den andra delen är *kulturell dominans* (Cultural dominance) vilket karaktäriseras av att den dominerande kulturen helt slår ut minoriteten och breder ut sina traditioner, språk m.m. och tvingar andra att anpassa sig till detta. Ett exempel på detta ges med beskrivningar av det som amerikanska urfolk (American Natives) utsatts för i form av att tvingas bort från sina familjer vidare in i det amerikanska skolsystemet med både dess språk och kultur. Den överordnade gruppen beskrivs bli mer och mer överordnad, till dess att den underordnade kulturen är mer eller mindre uttraderad.

Den del som anses vara den vanligaste inom KA är den *kulturella exploateringen* (Cultural exploitation). Författaren skriver:

In the critical/cultural studies literature, cultural appropriation has most commonly been used to reference acts in which aspects of marginalized/colonized cultures are taken and used by a dominant/colonizing culture in such a way as to serve the interests of the dominant.

(Rogers 2006, s.486)

Även inom denna kulturella exploatering är spåren tydliga av den postkoloniala grunden. Här objektifieras kulturella yttringar till handelsvaror och fråntas sitt ursprungliga värde och sin laddning. Ett exempel som ges är att vissa slöjdföremål som blivit utsatta för KA reduceras till kommersiella varor istället för de heliga föremål som de tidigare varit. Den sista delen av KA som Rogers beskriver är *transformell kultur* (Transculturation) där det vuxit fram en ny kulturblandning som gör det svårt att urskilja speciella särdrag eller härkomst. Denna punkt kan vara ett resultat av någon av de andra delarna av KA och innefattar ofta många olika kulturer och delar som i sig är transformerade sedan tidigare. Här uppmärksammas även komplexiteten inom kultursfären då denna blandning kan göra att frågor uppstår om härkomst och tillhörighet, rättigheter etc.

Som tidigare exempel beskriver så finns det en djup bakgrund inom KA och kolonialismen. Då detta är något vi lever med än idag, medvetet eller omedvetet, har KA utvecklats till att i samtiden även ta andra uttryck. Den västerländska makten ses som en norm och som en härskare inom flera fält än tidigare. Detta beskrivs bland annat i Denise Cuthberts text *Beg, borrow or steal: The politics of cultural appropriation* (Cuthbert 1998) där författaren påvisar den politiska sidan av ämnet, och därmed även maktaspekten. Idag kan man bland annat hitta KA inom populärkulturen i form av musik, mode etc. Cuthbert behandlar till viss del ytterligare en sida av KA, som karaktäriseras av att personer ur minoritetsgrupper tar till sig kulturyttringar från den dominerande kulturen.

Rogers (2016) tar även upp ett liknande resonemang när han nämner något som kallas *kulturell resistens*. Genom att referera till flertalet andra forskare beskriver Rogers hur det kan ta sig uttryck i att aktivt vägra ta till sig, eller ta till sig kulturen på sina egna villkor utan att behöva bli tvingade till någonting. Vidare beskriver författaren att denna kulturella resistens kan föranledas av ren överlevnadsinstinkt, psykologisk kompensation eller en slags motsättning mot överordningen. Den andra delen som beskrivs då den underordnade gruppen tar till sig element av den överordnade på sina egna villkor, anses enligt författaren ofta kontroversiell och människor många anklagas för att inte vara *äkta* som urfolk eller grupp, av människor utifrån. Vidare beskriver Rogers hur detta bottnar i synen på att kulturer, och speciellt urfolk, är traditionstyngda, statiska och stillastående utan att kunna blicka framåt, vilket av honom anses mycket problematiskt.

I viss forskning och diskussion kring KA problematiseras begreppet så till vida att frågan uppstår var gränsen kan gå för huruvida någon utför det eller inte? Erich Hatala Matthes (2016) skriver i artikeln *Cultural Appropriation Without Cultural Essentialism?* att det förs resonemang kring vem som egentligen kan appropriera på vem, och där är författaren tydlig i sin ståndpunkt i formuleringen:

... it is only objectionable when a member of a dominant cultural group appropriates from a member of a marginalized group: no reasonable person thinks that, for instance, an indigenous person does something wrong by employing some Western artistic style. There are many reasons why this is true, not the least of which is that it is in the nature of a dominant cultural group to dominate and impress its culture upon others.

(Hatala Matthes 2016, s.6–7)

Denna ståndpunkt är som tidigare nämnt något som inte alla är överens om. I denna uppsats diskussion och slutsats förs resonemanget vidare och sätts in i den svenska kontexten för att se huruvida detta är något som kan ses finnas inom slöjden här.

1.7 Metod

Denna uppsats har byggts upp av kvalitativa intervjuer, studier av redan genomförda intervjuer, och till viss del även litteratur- och arkivstudier.

1.7.1 Hermeneutisk metod

Hermeneutiken kan ses som både en vetenskaplig metod och även en vetenskaplig teori, därför passade den inom båda dessa rubriker i uppsatsen även om den främst placerades som en metod. Hermeneutik betyder läran om tolkning (Nationalencyklopedin 2017) och denna uppsats har tagit utgångspunkt i boken *Tolkning, förståelse, vetande – Hermeneutik i teori och praktik* av Per-Johan Ödman (2017). Författaren beskrev metodiken och teorin så att den som jobbar med den blir en form av tolk.

En vanlig tolk, alltså en person som översätter mellan parter som talar två eller flera språk, har till uppgift att förmedla kommunikation, att underlätta dialog. Detta kan också beskrivas som att tolken förmedlar mellan olika språkliga förståelsehorisonter, med uppgift att få dess att förenas i en gemensam förståelse, i samförstånd.

(Ödman 2017, s.23)

Detta citat föll sig föredömligt för den typ av analys som ska utföras i denna uppsats, att eftersträva en slags förståelse mellan personer som kan ha till synes olika ståndpunkter. För att göra det använder vi vår egen tolkningsförmåga, och förförståelse för ämnet eller området. Det är även viktigt att förstå sin egen plats i sammanhanget, att alla har en utgångspunkt och en förförståelse att ta hänsyn till.

Det gäller alltså att söka efter alla i sammanhanget *väsentliga* data, stödande såväl som motsägande. Men sedan man väl funnit motsägande data, gäller det ofta att söka vidareutveckla den prövande tolkningen på ett sådant sätt att självmotsägande information småningom kan förklaras.

(Ödman 2017, s.152)

Med denna metod som en utgångspunkt skulle intervjuerna komma att tolkas, omtolkas och uttolkas i flera olika steg. I det första steget gjordes en tydlig förklaring av vad som sagts genom olika rubriker/områden som diskuterats, för att sedan i diskussionen sättas i relation till varandra, sin kontext och den övriga information som undersökts i studien.

Hermeneutiken beskrivs ha sitt ursprung i en typ av motreaktion till positivismen som hade en stark strävan efter att hitta naturvetenskapliga förklaringar till allting, och att skapa matematiska formler och statistik av insamlad kunskap. Vidare beskrev författaren Sten Andersson i boken *Om positivism och hermeneutik* (Andersson 2014):

Naturvetenskaperna analyserar den fysiska verkligheten i termer av orsak och verkan, det vill säga man strävar efter att nå fram till *kausala* samband eller lagar. Har man hittat orsaken till varför ett fysiskt fenomen beter sig som det gör (verkan), säger man att man gett en (kausal) *förklaring* till fenomenet ifråga.

(Andersson 2014, s.49)

Han påvisade således att positivismen strävar efter att ge en förklaring till olika fenomen, medan hermeneutiken snarare strävar efter att skapa en förståelse för någonting.

Att förstå är att hitta en betydelse eller mening – som vid läsningen av en text – och då blir det nonsens att säga att texten orsakar en förståelse. För om det vore så, skulle vi alla uppfatta samma ord likadant; de skulle leda till samma verkan. Men det som utmärker en text är ju att vi tolkar dem på olika sätt. De är inte entydiga.

(Andersson 2014, s.55)

Dessa förklaringar och jämförelser mellan den positivistiska synen och den hermeneutiska, var en starkt bidragande orsak till varför valet föll på det sistnämnda i denna uppsats. Hermeneutiken gav uppsatsen ytterligare stöd i att det möjligen inte går att finna några svar på frågorna, men att det kanske kan uttolkas några försök till svar.

1.7.2 Kvalitativa intervjuer

Informanterna som deltog i studiens intervjuer var 4 till antalet. För att söka informanter kontaktades Sameslöjdsstiftelsen, Ájtte – Svenskt fjäll och samemuseum, Sametinget, Riksantikvarieämbetet, Institutet för språk och folkminnen, verksamma slöjdare som gjorde tennarmband och privata kontakter med kunskaper i ämnet. Dessa kontakter gav i sin tur nya kontakter vilket har gjort att vägen till en intervju bitvis blev relativt lång.

Vidare kontaktades informanterna via telefon eller mail. De tillfrågade var både samer och icke-samer, och i kretsen av de som ställde upp på intervju så var det hälften/hälften. Alla informanterna fick liknande frågor, delvis i olika ordning beroende på deras bakgrund. Frågorna behandlade ämnen som identitet, inspiration och slöjd, och de har presenterats med sina svar i kapitel 2, Undersökning, och i sin helhet i Bilaga 1. Frågorna har varit öppna så till vida att de bjudit in till vidare kommentarer, tankar och svar, och ambitionen var att ha en ton som inte var dömande eller hård, utan snarare undersökande.

En av informanterna kontaktades med förhoppningen om att en intervju skulle kunna bokas in vid ett annat lämpligt tillfälle. Dock föll det sig så att informanten skulle vara mycket upptagen den närmaste tiden och intervjun fick ske direkt i den stunden, vilket medförde att intervjun inte hann spelas in. Den andra intervjun som skedde via telefon var inplanerad och personen hade fått frågorna i förväg, vilket bidrog till en större möjlighet för förberedelse både för intervjuare och informant.

De övriga två intervjuerna skedde via mail och var till viss del utförligt besvarade, emellertid ibland mer kortfattat och koncist. Dessa intervjuer kan anses ha en mindre djup analyspotential, då det inte givits utrymme för intervjuaren att ställa följdfrågor eller fördjupa sig i något område som inte blivit helt besvarat eller belyst.

1.7.3 Analys i tabellformat

Denna metod är en typ av uppställning som i grunden inspirerats av Mikael Hammelev Jörgensens avhandling *Förhandlingar om kulturföremål: Parter intressen och argument i processer om återförande av kulturföremål* (Hammelev Jörgensen 2017). I denna skrift benämns denna analys som *argumentanalys* med Bazerman och Moore som utgångspunkt. Analysen sker genom att argument som framförts av olika parter presenteras i en schematisk uppställning. Denna uppställning visar vilka minsta gemensamma nämnare de olika parterna

kan tänkas ha, om det är flera parter som anser att exempelvis platsen är det viktigaste i en given situation. Ett exempel på hur detta kommer användas i denna uppsats är genom att se vilka ord informanterna väljer att ange som viktiga i deras egen slöjdprocess, och se om det där finns några likheter eller minsta gemensamma nämnare.

Den största anledningen till att denna uppsats ämnar försöka sig på en liknande uppställning, är just för att utmana tanken kring att det inte finns några svar på vissa frågor. Som nämndes i stycket om den valda metoden hermeneutik gör forskaren även i denna uppsats, en tolkning av materialet och denna uppställning bidrar till en intressant tolkning av de svar som informanterna givit.

1.8 Teori och etik

1.8.1 Teoretisk referensram – Postkolonialism

Anledningen till att denna teori valdes var att det fanns en avsaknad av diskussion kring kolonialismen inom just Sverige, då många inte känner till samernas historia och hur de under århundraden blivit behandlade av svenska staten (Samiskt informationscentrum 2017). Med detta i åtanke valdes postkolonialistisk teori, för att kunna analysera ståndpunkter och åsikter hos bland annat informanterna till slutdiskussionen.

I boken *Kolonialism/Postkolonialism* beskrev författaren Ania Loomba (2005) hur ursprungsordet kolonialism förklaras i uppslagsverk och ordböcker som att någon bosätter sig på en ny plats. Där fanns en avsaknad av perspektivet kring de som blev koloniserade, det handlade uteslutande om kolonisatörerna i dessa beskrivningar och översättningar. Men då de koloniserade i allra högsta grad påverkades av detta förklarar Loomba att kolonialism snarare kan ”definieras som erövringen av och kontrollen över andra människors land och tillgångar” (Loomba 2005, s.018). Denna kolonialism pågick under lång tid över stora delar av världen. Det ord som sedan dess har utvecklats är som tidigare nämnts postkolonialism. National-encyklopedin har fastslagit att:

Ett av postkolonialismens viktigaste bidrag är synliggörandet av de historiska kopplingarna mellan kolonialism och nutida former av rasism och etnisk diskriminering. Prefixet ”post” markerar att nutida samhällen fortfarande präglas av det koloniala arvet och av en kunskapssyn som legitimerar över- och underordningsrelationer som skapades under koloniseringen och som idag återskapas globalt och lokalt.

(Nationalencyklopedin 2017)

Dessa teorier ses som mycket omdiskuterade och enligt författaren till boken *Kolonialism/Postkolonialism* råder det delade meningar om just prefixet *post* = efter (Loomba 2005) då det inte är något som kan anses vara över i verkligheten. I denna uppsats har valet dock fallit på att använda begreppet postkolonialism med prefixet inkluderat, för att på något sätt kunna jämföra en dåtid med en nutid. Teorierna grundar sig i att kolonialismen som varit, påverkar hur allting sker idag. De maktstrukturer och synsätt som präglade tiden då, är något som påverkar oss även idag trots att utveckling skett, vare sig det är uttalat eller kanske ens inte synligt.

Teorin och dess olika synsätt hjälpte även till i arbetet med intervjuerna genom att vara en grund för tolkningen och utläsandet av informanternas svar. Exempelvis gjordes en analys av vilka ord och uttryck informanterna använde om sig själva och/eller om samiska slöjdare för att kunna se vilka kategoriseringar som de själva gjort. Huruvida detta nämnda synsätt kunde återfinnas hos informanterna i denna uppsats återkommer i slutdiskussionen.

1.8.2 Etiska frågeställningar

Då de första kontakterna för intervjuer togs, blev svaret vid flera tillfällen att det nog skulle bli väldigt svårt att hitta samiska informanter inom detta område. Till en början var detta till synes ett märkligt svar för författaren att få, men under arbetets gång har förståelsen för detta vuxit sig större, allteftersom kunskapen kring förtryck, utnyttjande och appropriering genom tiderna har kommit fram. Någonting som var en viktig punkt i uppstarten var att hitta så många olika informanter som möjligt, på olika håll och genom olika kanaler. Det var dock en insikt som växte fram under arbetets gång, att den ambitionen inte skulle kunna tillfredsställas i detta arbete. De informanter som ställde upp på intervju var främst de som hittats på privat väg genom kontakter och vänners vänner, snarare än de som kommit som tips från institutionellt håll.

Som tidigare nämnts har ambitionen varit att intervjuerna skulle ske så onyanserat och fritt från frågeställarens åsikter som möjligt. Det var dock på sin plats att ställa sig frågan om det verkligen var möjligt att göra på det viset? Alla tillfrågade fick informationen att uppsatsen handlade om kulturell appropriering inom slöjden i Sverige, vilket i sin tur kunde påverka deras inställning till studien och i sin tur även de svar som gavs.

Häftet *Fråga, Finna, Fånga – Intervjuguide för hemslöjden* (Lundahl 2004) var till stor inspiration för arbetet med intervjuerna i denna uppsats. Alla informanter fick ta del av information kring uppsatsen, syftet och tanken bakom och de fick även möjlighet att läsa de delar där de citeras och/eller omskrivs innan uppsatsens slutliga framläggande. Detta beskrevs som en mycket tydlig punkt i häftet genom orden ”Det är viktigt att intervjupersonen får klarhet i intervjuens syfte och sammanhang, det kallas *informerat samtycke*. Det tillhör de *förtroendeskapande åtgärderna*.” (Lundahl 2004, s.10). Denna skrift gav även en påminnelse om att det är otroligt viktigt att göra intervjuer inom just hemslöjdens värld, där det är få saker som genom tiden har dokumenterats skriftligt och riskerar att försvinna.

1.8.3 Begrepp

Kulturell appropriering – Detta är det övergripande område som studien rör sig i och är uppsatsen förkortat till KA. Beskrivning av begreppet återfinns i kapitlet tidigare forskning och det är en viktig utgångspunkt i diskussionen.

Slöjd – Begreppet slöjd innefattar i denna uppsats flera olika saker. Även de som benämner sitt skapande som hemslöjd, hantverk, konsthantverk eller konst har här fått titeln slöjdare och deras skapande benämns av författaren endast som slöjd. Uppsatsen behandlar vilka rättigheter och skyldigheter en slöjdare kan ha, och även hur slöjdare känner kring sitt skapande genom kvalitativa intervjuer.

Samisk kultur – Samisk historia och kultur är en viktig del av bakgrunden till denna uppsats, och även anledningen till att ämnet valdes. Bakgrundsbeskrivningen av denna punkt är viktig för helhetsförståelsen av uppsatsen.

Duodji – Duodji är ett nordsamiskt ord för slöjd och handarbete. Det är även en märkning som samiska slöjdare kan ansöka om för att kunna sätta en äkthetsstämpel på sina slöjdföremål. I de fall där märkningen Duodji avses stavas ordet med stort D i denna uppsats.

1.9 Källmaterial och källkritik

Litteratur – Denna del av materialet har haft sin största del i den tidigare forskning som studerats. Speciellt återfinns det en stor mängd vetenskaplig forskning kring begreppet kulturell appropriering. Denna forskning var inte sällan utländsk och en avsaknad av den svenska kontexten har varit stor. Det har inte varit helt självklart att hitta vetenskaplig litteratur om samisk kultur och därför har viss litteratur utan tydlig vetenskaplig grund även använts. Detta har i många texter och samtal påpekats som en stor lucka och en bidragande orsak till att kunskapen kring kulturen är så låg hos personer utanför den.

Websidor – Som tidigare nämnts finns det en begränsad mängd lättillgänglig vetenskaplig litteratur om samer. Därför har det varit till stor hjälp med den historiska (och nutida) information som finns att hämta på hemsidor administrerade av samiska representanter. Exempel på informativa hemsidor som använts är:

- sametinget.se (Sametinget 2016)
- sameslojdstiftelsen.com (Sameslöjdsstiftelsen 2017)
- samer.se (Samiskt informationscentrum 2017)
- ajtte.com (Åjtte – Svenskt fjäll och samemuseum 2017)

Dessa sidor har använts till informationshämtning om samisk historia, samisk kultur, samisk slöjd/duodji, Duodji, tenntrådsslöjd m.m. En annan viktig funktion har även varit att finna kontakter och informanter på dessa sidor, de har varit till mycket stor hjälp i uppsatsens uppbyggnad och inriktning.

Intervjuer – Informanterna och deras svar bidrog till ryggraden i hela undersökningen. Inte minst för att de utgjorde det material som blev analyserat, och även för att de bidrog till uppsatsens diskussion och slutsatser på ett intressant och ögonöppnande sätt. Informanterna som ställde upp på intervjuer var följande:

- Informant nr 1 beskrev sig själv som en renskötande same bosatt i Jokkmokks kommun. Enligt personen som bidrog med kontaktuppgifterna till informanten är hon en samisk kulturikon och den som förnyade tenntrådsbroderiet under 70- och 80 talet. Denna informant hade mycket ont om tid för en intervju och därför skedde den under det första telefonsamtalet som författaren gjorde. Detta ledde till att intervjun inte spelades in utan endast skrevs ner med hjälp av stödord och citeringar. Det blev ett mycket givande samtal och många synpunkter kom fram från informantens sida.

Författaren till denna uppsats blev här varse att kulturell appropriering inte är ett begrepp som alla känner till, vilket togs med som en viktig punkt till de fortsatta intervjuerna.

- Informant nr 2 var en samisk slöjdare som främst arbetar med keramik och glas, men som har ett stort intresse för och insikt i studiens ämne och därför ansågs vara en intressant person att intervjua. Kontakten skedde genom personligt möte vid en konferens där författaren berättade om studien och tillfrågade om personen ville ställa upp på en intervju. Informanten visade stor entusiasm och ett stort intresse och vidare kontakt och intervju skedde via mailkonversation.
- Informant nr 3 titulerade sig som grundare, designer och tillverkare på företaget Nordic Jewelry Design som tillverkar och säljer tennarmband. Hon var uppvuxen i Kiruna med närhet till den samiska kulturen. Kontakten med denna informant skedde via kontaktformulär på företagets hemsida, efter ett personligt tips från en person som hade vetskap om att dessa produkter salufördes i butiken Designtorget. Därefter skedde intervjun via telefon.
- Informant nr 4 beskrev sig själv som ägare till företaget Littmarck som enligt sin hemsida säljer tennarmband tillverkade av kvinnor i Soweto, Sydafrika. Armbanden designades med inspiration från den samiska kulturen. Kontakten med Informant nr 4 skedde via mail med bakgrunden i att personen blivit intervjuad i en tidningsartikel vilket bidrog till att författarens intresse för ämnet började. Hon kritiserades i denna artikel mot sin marknadsföring innehållande ord som samisk slöjd, Lappland o dyl. Denna intervju tillförde en mycket intressant dimension till studien då informanten tidigare blivit kritiserad för något som kan benämnas som kulturell appropriering.

Som tidigare nämnt i källkritiken kring intervjuer och informanter utgör dessa en mycket liten del av åsikter och ställningstaganden som återfinns hos slöjdare i Sverige, och ger därför en begränsad bild av hur det ser ut.

Övrigt material – Utöver de källor som presenterats ovan har även tidigare gjorda intervjuer studerats. I detta fall behandlas främst en debatt i programserien Nya Vågen på Sveriges Radio från 2013, grundat i att en konstnär skapat en utställning med namnet Åkta Sameslöjd med parollen att *alla kan vara samer*. I debatten deltog både representanter för den samiska kulturen och personer utanför (Nya Vågen 2013). Vidare är den tabelluppställning som gjorts i undersökningen en tolkning av informanternas svar, vilket innebär att dessa resultat går att ställa sig källkritisk till.

2. Undersökningsdel

Detta kapitel syftar till att presentera de olika delarna som undersökts och studerats i denna uppsats. Undersökningen tar sin början i den samiska historien, kulturen och framför allt slöjden för att sedan röra sig in mot konventioner, deklARATIONER och lagar som rör slöjd generellt, och även mer specifikt samisk slöjd. För att fördjupa undersökningen följer därefter ett stycke om tenntrådsbroderi och Duodji där tekniken och uttrycket förklaras tydligare. För att ge en bredare bild av hur det ser ut går sedan undersökningen vidare till vilka märkningar och skydd som slöjdare i Sverige idag har att förhålla sig till. I de sista delarna av kapitlet behandlas en undersökning av en radiosänd debatt från 2013 för att slutligen redogöra för de intervjuer som genomförts i arbetet med uppsatsen i form av redovisade svar och uppställda tabeller.

2.1 Samisk kultur

Det fanns inte någon stor mängd källmaterial rörande samernas tidiga ursprung och uppkomst. Inte heller fanns benämningen *samer* överallt utan olika ord används för den grupp människor som levde i området. Hemsidan samer.se gav en tolkning genom att beskriva hur det hittats spår av människor i norra Skandinavien från den tid då inlandsisen började smälta 11 000 F.Kr.

Det första skrivna dokumentet där det berättas om samerna anses vara från 98 e. Kr. Då skrev den romerske historikern Tacitus i sin bok *Germania* om ett folk han kallar *fenni*: ”De äter örter, klär sig i djurskinn och sover på marken. Det enda de litar på är pilarna med benspetsar. Män och kvinnor följer varandra och livnär sig på samma jakt.

(Samiskt informationscentrum 2017)

De beskrevs som jägare, som handlade med skinn och skötte renar. Området samerna beskrevs leva på sträckte sig från Norge – Sverige – Finland – Ryssland, vilket än idag är det geografiska området som Sápmi består av. Det fanns skrifter från 1100-talet som behandlade samernas religion och mytologi, med *nåjder*, d.v.s. en slags samiska schamaner, och ritualer. En mer utförlig och omfattande information om detta har daterats till sent 1600-tal, då präster i texter beskrev en annorlunda och främmande religion. Redan innan denna tid påbörjades en omvändelse av samerna in till kristendomen, som fortsatte långt in under 1800-talet och det var inte tillåtet för någon att utföra samiska ritualer eller religiösa uttryck. År 1619 trycktes även den första boken på samiska, för att den kristna religionen skulle kunna spridas bland *samer*. Även språket var något som samerna fråntogs rätten till, år 1877 togs beslut om att all undervisning även i de fasta sameskolorna skulle ske på svenska.

Vid sidan av den religiösa omvändningen tvingades även samerna att betala skatt till de så kallade *Birkarlarna* – *storbönderna* –, och senare även regerande kungarna från 1300-talet och framåt, och de fördrevs inte sällan från sina marker och fråntogs sina ägodelar. Regler och lagar för jakt och fiske sattes upp och inkluderade även samerna.

På 1600-talet upptäcktes silvermalm av en *same* nära norska gränsen. Det dröjde inte länge innan området exploaterades av svenska staten och istället för att gynna samerna påverkade

detta deras renbetesmarker och områden. ”I ett rättegångsprotokoll från 1660 berättar några arbetare om hur motsträviga samer behandlades: ”Vi bundo om dem ett par tömmar, stötte de utföre i forsen några resor och dem sedan uppdrogo, att vattnet gick dem utav munnen igen, såsom allt bruksfolket väl veterligt och kunnigt är”” (Samiskt informationscentrum 2017). Alltsedan 1700-talet har det bedrivits försök till att förflytta samer längre norrut i Sverige, från så sydliga landskap som Västmanland. När detta inte lyckades helt skapades nya strukturer och samerna blev mer bofasta, så kallade sockenlappar. Sakta men säkert utplånades renskötseln från dessa grupper och de levde nära och i samarbete med bönderna i området genom att arbeta med slöjd och uppgifter som bönderna tilldelar dem, bland annat hästslakt. Detta levnads sätt pågår fram till industrialiseringen då efterfrågan på samernas tjänster minskar mer och mer (Samiskt informationscentrum 2017).

Trots att det till viss del funnits rättigheter för jakt, fiske och renskötsel inom vissa nordliga områden var det inte helt fungerande i verkligheten. Nybyggare rörde sig och flyttade in på dessa marker och 1769 fälls två nybyggare som satt vildrenssnaror på en sames mark. På 1800-talet drogs nya områden och gränser upp för att skydda samerna och deras marker, då de tidigare kartorna varit uppenbart verkningslösa. Vid samma tid började diskussioner om ras och folkgrupper växa fram, och samerna ansågs tillhöra *kortskallar*, en grupp med mycket låg status. Både kranier och levande personer mättes och dokumenterades, och detta arbete utvecklades bland annat till uppstarten av Rasbiologiska institutet i början på 1900-talet (Samiskt informationscentrum 2017).

År 1928 skedde något som kom att påverka livet för många samer, då det antogs nya regler kring rätten till marker för de som var en del av en sameby. De samer som inte levde på det sättet stod plötsligt utan rättigheter vilket gäller än idag då lagstiftningen kvarstår. Detta drabbar främst jakt- och fiskesamer på så sätt att de inte har en naturlig plats i någon sameby, och därför enkelt kan fällas för olovlig jakt/fiske (Samiskt informationscentrum 2017). 1917 hölls det första samiska landsmötet i Trondheim. Det var bland annat den samiska rättskämpan Elsa Laula som kallade till detta då hon ansåg att samerna behövde organisera sig på en bred nivå. År 1945 bildades Same Ätnam med syftet:

... Att verka för sameslöjdens utveckling och bevarande. Under många år hade Same Ätnam anställda slöjdkonsulenter. Föreningen drev även utbildnings- och kompetensutvecklingsfrågor i ett nära samarbete med Samernas Folkhögskola. Kvalitetmärket för samisk slöjd, Duodji, utarbetades av Same Ätnam.

(Samiskt informationscentrum 2017)

Därefter bildades SSR, Svenska Samernas riksförbund år 1950. Vidare under åren skedde många stora händelser som påverkat Sápmi och samerna, men den som har störst vikt för denna uppsats var bildandet av Sameslöjdsstiftelsen som bildades av SSR och Same Ätnam år 1993. Med finansiering från Nämnden för hemslöjdsfrågor och Sametingets kulturråd jobbar de inom följande områden: ”Hantverk och kulturarv [...] Näring och företagande [...] Marknadsföring och kommunikation” (Sameslöjdsstiftelsen 2017). På Sameslöjdsstiftelsen arbetar tre personer som benämns som *Nationella Utvecklare i Duodji*, vilka tidigare nämnts arbeta på Same Ätnam. Det är även denna stiftelse som avgör om en slöjdare har rätt att använda märkningen Duodji.

2.2 Tenntrådsbroderi och duodji

Duodji är det nordsamiska ordet för slöjd och konsthantverk, till skillnad från ordet Duodji med stort D, som behandlas i kapitel 2.5. Kvalitetsmärkningarna och stämplarna. I boken *Duodji – slöjdens mästare: en bok om den magiska sameslöjden* (Kihlberg 2003) skriver författaren att:

Sameslöjden bygger på gamla anor och livsmönster som representerar både uråldrig tradition och tidlös form. [...] Vetskapen om hur slöjdföremålen en gång fungerat och använts skänker betraktaren större förståelse av de kringflyttande nomadlivsamerna en gång förde i renens spår mellan säsongsmässiga boplatser. Eller med andra ord: det är den historiska bakgrunden som ger den genuina slöjden dess charm och utstrålning – vilket gäller i hög grad även nytillverkad sameslöjd.

(Kihlberg 2003, s.30)

Vidare förklarade Kihlberg hur den samiska slöjden idag verkade som en länk mellan då och nu, samtidigt som den såg framåt och utvecklades. Gemensamt för den äldre duodjin och den nytillverkade var att de båda tog sin kraft ur traditionen och följde naturen och kulturarvet, utan att för den saken skulle vara låst vid det gamla. I boken intervjuades slöjdaren Lars Pirak som konstaterade att ”-Den samiske slöjdaren är en kulturbärare. Trots den omgivande moderna miljön har han ännu kvar den faderneärvda, naturbestämda slöjdarkänslan inom sig” (Kihlberg 2003, s.30). I boken visades bilder på slöjdare och deras slöjdprocess såväl som färdiga föremål upp. Författaren nämnde att samisk slöjd verkligen var på uppgång och att det var mycket populärt, vilket han nämnde kan bevisas på den årliga marknaden i Jokkmokk.

Den slöjdform som denna uppsats valt att titta närmare på var tennarmband. För att göra det krävdes det att börja genom att titta på tenntrådsbroderi. Mona Callenberg skrev i boken *Tenntrådsbroderier – Beskrivningar och mönster för armband, smycken och andra saker* (Callenberg 1997) hur materialet tenn framställdes ur tennmalm med hjälp av en reduktion med kol. På grund av ämnets naturliga karaktär och sammansättning ansågs det i sig känsligt för kyla då tenn sakta startade en sönderfallande process. När tenn användes i slöjdsammanhang tillsätts ofta en annan metall för att undvika detta, vilket enligt Callenberg oftast är några procent silver. Av detta material förklarade författaren hur det spinnas en tenntråd, vilket troligtvis började sprida sig i Sverige under 1000-talet. Själva tekniken att spinna tråd av metall gick dock längre tillbaka i tiden och delar av spunnen guldtråd daterad till ca 3000 år gamla har funnits i utgrävningar (Callenberg 1997, s.10).

I boken beskrevs vidare hur tenntråd har använts av samer sedan 1600-talet i främst syd- och centralsamiska områden. Tennet köptes in för att sedan bearbetas genom att gjutas till långa stavar i en urkärnad gren, för att sedan dras igenom hål som borrats i skivor av renhorn. Nästa steg som skedde när tråden dragits tillräckligt tunn var själva spånaden som gjordes genom att tråden tvinnades kring en rensena för att sedan användas som tråd till broderier. Denna slöjdform försvann dock nästan helt under 1800-talet, enligt författaren på grund av rådande religiösa strömningar som ansåg att utsmyckningar och dekorationer på detta sätt inte var rättroget. Den väcktes däremot till liv igen kring år 1905 genom att sammen Andreas Wilks fann verktyg och material från sin mors tenntrådstillverkning och började då själv att jobba med det och sedermera utvecklade slöjdförmen och skapade möjligheten för den att väckas till liv igen och överleva (Callenberg 1997).

Hans Mårtensson är författare till boken *Samisk form & tradition* (Mårtensson 1999) i vilken tenntrådsarbete inom den samiska kulturen behandlas i ett eget kapitel. Detta kapitel visar och beskriver hur tennet bearbetats och använts, liksom beskrivningarna i Callenbergs bok. På bilderna visas olika föremål som tenntråden broderats på, bland annat barmkläden (som används i koltens halsöppning) och seldon (del av selen som används till renar). De mönster som vanligtvis användes var geometriska former och cirklar, stiliserade korssymboler och renhorn (Samiskt informationscentrum 2017). Bortsett från de föremål som ovan beskrivits blivit dekorerade med tenntrådsbroderi återfinns även väskor, armband och bälten. Förutom att brodera föremål för eget bruk så tillverkades även broderier på beställning. På hemsidan samer.se beskrevs det att ”I vissa bygder har tenntrådsarbeten sytts av samer åt de bofasta. De kjortelsäckar som kvinnorna i Hälsingland, Jämtland och norra Dalarna använde i sina helgdagsdräkter är broderade med tenntråd på botten av rött och grönt kläde” (Samiskt informationscentrum 2017).

När det kom till tennarmband och tillverkningen av dem har det i denna uppsats varit intressant att se hur de benämns och representeras på museer i Sverige. Detta intresse ökade i takt med att en bild växte fram kring att det inte var helt tydligt vem som kunde säga sig äga rätten till att göra just tennarmband. För att undersöka dess bakgrund och historia på ett mer utförligt sätt gjordes då dessa mycket begränsade arkivstudier. De museum som fanns att tillgå genom digitala samlingar var *Nordiska Museet* i Stockholm och *Ájtte – Svenskt fjäll och samemuseum* i Jokkmokk. De tennarmband som återfanns i Nordiska Museets samlingar (Digitalt Museum 2017) var 6 till antalet och samtliga var tennbroderade på en botten av skinn eller ylle. Alla armband i samlingen var inte daterade med tillverkningsår, men det som är märkt med tidigaste årtal var från 1972. Dock fanns det ett annat armband som var förvärvat till museet 1970, vilket därmed måste innebära att det varit tillverkat innan dess. Inga av dessa armband som återfanns i samlingarna hade dekorerats med flätad tenntråd.

Ájtte har sin museidatabas på Carlotta och i den återfanns 5 olika armband vid en sökning på ordet tennarmband. Ett av dem saknade bild men beskrevs vara tillverkat år 1980 med följande text:

Rektangulär form. Med spänne i ena kortsidan. Armbandets ovasida av brunt skinn med infällt rektangulärt svart klädesfält. Klädet är rikt tennbroderat. Bredvid infällningen en fastsydd tamp, L 10 cm, av brunt skinn avsett att trä klocka på samt för knäppning. Tampen har 4 hål. Armbandets undersida helt i brunt skinn. På undersidan textat med svart: MAJ-DORIS RIMPI. Skinnen sytt med sentråd.

(Ájtte 2017)

Ovanstående armband var enligt beskrivningen tillverkat för att användas som klockarmband, och broderat med tenntråd. Den andra träffen i databasen innehöll en bild med 4 olika armband på, varav 3 st. var dekorerade med en kombination av flätning och broderi. Det fjärde armbandet på bilden var inte helt färdigsytt och bestod av en fläta med dubbel tenntråd. Dessa armband var inte daterade med tillverkningsdatum, de förvärvades till museet 1995. Vidare gjordes en sökning på ordet *armband* i databasen, vilket resulterade i tolv träffar, emellertid hade endast fem av dessa bilder. Tillverkningsåren varierade från 1971 – 2007 och flertalet var broderade med tenntråd, endast tre var dekorerade med fläta. Vid sökning på ordet tenntråd hittades 2 klockarmband varav det ena var daterat till 1991 (Ájtte 2017).

2.3 Skydd för slöjdare

Som slöjdare i Sverige idag finns det ett antal olika möjligheter att skydda sina föremål, och i denna uppsats har lagar och skydd undersökts och studerats. Det övergripande skyddet som återfanns heter immaterialrätt och det innehåller i sin tur skydd för patent, varumärke, design/mönster och upphovsrätt (Patent- och Registreringsverket 2017). Vad de olika skydden innebär har redovisats nedan.

På PRV:s hemsida beskrivs patent med följande ord: ”Patent är en ensamrätt att utnyttja en uppfinning: ingen annan får tillverka, sälja eller importera den utan att patentägaren har gett tillstånd” (Patent- och Registreringsverket 2017). Detta skydd gäller således för uppfinningar och idéer som inte tidigare skådats, som bär helt ny innovationshöjd och kan anses vara unika i sitt slag och kunna tillverkas på industriell väg. Under punkten vad som inte går att patenteras nämndes begreppet *konstnärlig skapelse* vilket dock inte utvecklades eller förklarades vidare.

Enligt ovan beskrivning kan det dock utläsas att ett slöjdutryck som tennarmband inte kan vara föremål för ett patentskydd. Varumärkesregistrering är ett skydd av ett faktiskt varumärke med dess namn och logotyp. Det beskrevs med orden ”Varumärkesregistrering är ett strategiskt instrument som kan leda till bättre affärer. Ett av kraven för att vi ska kunna godkänna din ansökan är att varumärket är unikt. Det får inte heller vara beskrivande för din vara eller tjänst” (Patent- och Registreringsverket 2017). Detta skydd är således någonting som en slöjdare kan söka, men som endast skyddar varumärket och inte föremålen som skapas, i detta fallet tennarmband.

Till skillnad från ovan skydd som avsåg ett varumärke så finns det även möjlighet att skydda sin design. Detta genomförs genom en registrering via Patent- och registreringsverkets hemsida där en blankett fylls i som kompletteras av en bild eller skiss på det som avses design-/mönsterskyddas. Detta skydd kostar från 1900 kr plus moms för en period på 5 år, och per föremål du ville skydda. Om den som ansökte avsåg skydda flera olika modeller av en vara eller samregistrera flera varor tillkom det kostnader beroende på omfattningen. Detta skydd kan sökas för maximalt 25 år och till skillnad från ett patent som avser den tekniska funktionen hos ett föremål så är design-/mönsterskyddet till för formen och utseendet. PRV förtydligade även att ”Den design du vill skydda måste vara ny. Om du har gjort den offentlig innan du ansöker om en designregistrering har du 12 månader på dig att lämna in ansökan till oss” (Patent- och Registreringsverket 2017). Det innebär i praktiken att föremål som setts av någon förutom dig själv anses som offentliga.

Det fjärde skyddet som återfanns att förhålla sig till var upphovsrätten. Detta är ingenting som går att registrera likt de ovan nämnda skydden, de ”uppstår automatiskt när verket kommer till” (Patent- och Registreringsverket 2017). Detta skydd omfattar allt konstnärligt skapande som kan anses tillräckligt originellt. Med originellt menas att det kunde ses som osannolikt att någon annan skulle utforma sin produkt på ett precis likadant sätt. Då detta inte är registrerbart anses det vara ett ganska svagt skydd, och i vissa fall svårt att hävda sin rätt till. Denna upphovsrätt beskrivs gälla i 70 år efter uphovspersonens död.

Vid en mailkonversation med en representant för Patent- och Registreringsverket förtydligades att det inte fanns några särskilda immateriella rättigheter som gäller urfolk.

Representanten påvisade även att traditionella produkter möjligtvis kan omfattas av upphovsrättslagen men när de 70 skyddade åren har passerat är exempelvis ett verk fritt att användas.

2.4 Konventioner, deklARATIONER och lagar

I FN:s urfolksdeklaration från 2008 står det skrivet att:

Indigenous peoples have the right to practise and revitalize their cultural traditions and customs. This includes the right to maintain, protect and develop the past, present and future manifestations of their cultures, such as archaeological and historical sites, artefacts, designs, ceremonies, technologies and visual and performing arts and literature.

(United Nations 2008)

Detta är som nämnt en deklARATION, vilket innebär ett slags offentligt tillkännagivande från exempelvis FN i detta fallet. En deklARATION är inte någonting som ett land automatiskt implementerar, utan är till för att skapa förståelse för ett visst ämne. DeklARATIONER kan i sin tur omvandlas till konventioner, vilket är en annan företeelse. Exempelvis en FN-konvention är något som alla FN:s medlemsländer kan välja att skriva under på, och därmed förbinda sig till att omsätta i sin lagstiftning (United Nations Association in Canada 2012). Den ovan citerade deklARATIONEN har emellertid på senare tid kommit upp till diskussion precis som ILO 169 som är en konvention rörande urfolks och stamfolks arbetsrättigheter. Under FN:s världskonferens 2014 antogs dokument kring att medlemsländerna bör implementera dem båda i sin lagstiftning, emellertid har detta arbete ännu inte skett eller påbörjats i Sverige (Sametinget 2016). Inga specifika lagar rörande samiskt hantverk har i denna studie återfunnits i svensk lagstiftning.

Dessa skrifter omskrevs och problematiserades även i Mattias Åhréns avhandlingar *Indigenous Peoples' status in the International Legal System* (Åhrén 2016) och *The Saami Traditional Dress & Beauty Pageants: Indigenous peoples' rights of Ownership and selfdetermination over their Cultures*. Författaren beskrev en stor komplexitet och motsägelse i FN:s urfolksdeklaration där han menar på att det går att tolka på flera olika sätt och det inte är självklart vad som avses när de skriver exempelvis *possession* och *property rights*.

I den sistnämnda avhandlingen ovan belyste Åhrén även UNESCO och deras *Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore* och *Declaration on Cultural Diversity* (Åhrén 2010, s.266). Författaren uttryckte att dessa skrifter fokuserar mycket på respekt och mänskliga rättigheter, och att de på något sätt för utvecklingen framåt. Emellertid nämnde han liksom i den tidigare avhandlingen även här att dessa dokument var öppna för tolkning, vilket han exemplifierade genom att referera till Francesco Francioni: "the material provisions appears to chiefly aspire to safeguard cultural heritage for the benefit of human kind"⁷⁶⁵. The Convention does not explicitly acknowledge that particular groups hold rights on their specific culture" (Åhrén 2010, s.266). Han menar således att det inte är tydligt vad de åsyftar, och att det kan finnas olika tolkningar av det.

På UNESCO:s lista över världsarv finns *Laponia* listat med beskrivningen:

Världsarvet Laponia är ett samiskt kulturlandskap med flera tusen år gamla spår efter mänsklig verksamhet, och samtidigt Europas största sammanhängande naturlandskap. I det 9 400 km² stora området ingår nio samebyar, nationalparkerna Sarek, Padjelanta/Badjelánnda, Stora Sjöfallet/Stuor Muorkke och Muddus/Muttos, samt naturreservaten Sjávnja och Stubbá. Laponia skrevs in på världsarvslistan 1996 och är Sveriges enda kombinerade världsarv, som utnämns för både sina kultur- och naturvärden.

(UNESCO 2016)

På Laponias egen hemsida (Laponiatjuottjudus 2017) beskrevs vad besökare i världsarvet har att förhålla sig till i form av olika regler gällande att röra sig i naturen. De har även utfärdat en förvaltningsplan innehållande vad arbetet innefattar och hur de ska gå tillväga för att skydda världsarvet i praktiken. Vid en genomläsning av detta dokument återfanns bland annat en paragraf rörande slöjd, vilken gav medlemmar i en viss sameby rätt att fritt ta slöjdvirke från naturen (Laponiatjuottjudus 2017). Där beskrevs även att en uppgift är att synliggöra och utveckla samisk kultur, bland annat nämns duodji som ett område i dessa beskrivningar.

2.5 Kvalitetsmärkning och stämplor

För att kunna undersöka vilka möjligheter och skyldigheter slöjdare i Sverige har att förhålla sig till har en undersökning kring kvalitetsmärkning och olika typer av stämplor genomförts.

Med Svenskt Näringsliv, Hantverkarnas Riksorganisation och Företagarna som huvudmän utfärdar Sveriges Hantverksråd något som heter Gesäll- och Mästarbrev där det sistnämnda är det högsta steget. Detta hade sin grund i det gamla skråsamhället där alla slöjdare (som oftast kallade sig hantverkare) började som lärlingar för att slutligen bli mästare inom sitt område. Idag däremot beskrevs dessa brev om en märkning som gav ett bevis på att mycket goda kunskaper och rätt utbildning innehas av den som hade brevet. Det förklarades vara både ett erkännande för innehavaren och en försäkran för exempelvis en konsument på att utövaren är en person som mycket kunnig och högkvalitativ i sitt arbete (Sveriges Hantverksråd 2017). De olika kategorier för Gesäll- eller Mästarbrev som enligt författaren till denna uppsats kunde härledas till slöjd var de som här följer:

- Broderiyrket
- Duodji
- Handvävaryrket
- Krukmakare
- Slöjdare – trä
- Silversmed
- Smide
- Stickningsyrket
- Träbildhuggare
- Glashantverksyrken

Då denna uppsats behandlar samisk slöjd och slöjdformen tennarmband, vilket visade sig innefatta både broderade och flätade dekorationer, föll valet på att närmare undersöka kategorierna *broderiyrket/konstbroderi*, och *duodji*. För att kunna ansöka om ett gesällbrev i broderiyrket beskrevs det hur du behöver ha ca 2500 timmar, ca 3 års validerade kunskaper i form av dokumenterad utbildning eller yrkeserfarenhet. Ansökan görs via ett formulär där ett prov på kunskaperna även bifogas. Vidare sker sedan ett praktiskt prov inom 6 månader från ansökan, vilket övervakas och godkänns av SHR (Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund). Vidare beskrevs hur den som ansöker betalar en avgift dels för provet, och senare även för gesällbrevet vid ett godkännande. För att kunna ansöka om mästarbrev i detta yrke krävdes det först och främst ett gesällbrev, och en dokumenterad utbildning/yrkeskunskap motsvarande minst 10 000 timmar. Dessutom krävde mästarbrevet i alla kategorier att den sökande har gått en Mästarutbildning som godkänts av Sveriges Hantverksråd. Denna utbildning innehåller bland annat företagsekonomi, affärsmannaskap och marknadsföring (Sveriges Hantverksråd 2014).

Den andra kategorin som valdes ut är som tidigare nämnt duodji. Denna ansökan är något som godkänns av Sameslöjdsstiftelsen och provet kan avläggas efter minst 4000 timmars dokumenterad erfarenhet och kompetens inom duodji inriktat på trä/horn eller skinn/textil. Provet består vidare av ett teoretiskt moment och två praktiska moment. Dessa avläggs tillsammans med en objektbeskrivning, och vidare beskrevs att endast ett av de praktiska proven får lov att ske i egen ateljé, de andra två måste ske på en given plats i Jokkmokk. Kostnaden för detta gesällprov och gesällbrev är nästan 5 gånger så högt som det ovan beskrivna för broderiyrket. Det återfanns ingen information kring huruvida det finns ett mästarbrev att söka i duodji, endast gesällbrev anges tillgängligt på Sveriges Hantverksråds hemsida (Sveriges Hantverksråd 2016).

Information kring Duodji-märket återfanns även på Sameslöjdstiftelsens hemsida med beskrivningen:

Duodjimärket är ett äkthetsmärke som visar att föremålet är äkta sameslöjd. Sameslöjdare ansöker om märket och får sedan märket om de uppfyller kraven för att inneha Duodjimärket. Märket är personligt och slöjdaren avgör själv om han eller hon vill märka föremålet.

(Sameslöjdstiftelsen 2017)

På denna hemsida beskrevs vidare ändamålen för märkningen så som skydd mot plagiat, höjd kvalitet, vägledning och att vara ett kännetecken för samiskt hantverk som en levande tradition. Ingen information återfanns här kring hur ansökningsproceduren skulle gå till eller vad kostnaden kunde vara. Det nämndes eller länkades ingenstans till Sveriges Hantverksråd och sidan med information kring gesällbrev i duodji som nämnts i ovan stycke.

2.6 Radiosänd debatt

Under denna punkt valdes att analysera den radiosända debatt i programserien Nya Vågen på Sveriges Radio, med namnet Äkta Sameslöjd (Nya Vågen 2013) som tidigare nämnts i uppsatsens inledning. I den beskrevs hur historieelever som var på besök på utställningen *Äkta sameslöjd* kände kring temat och frågorna som väcktes hos dem. Vidare uttryckte konstnären Lisa Vipola sin tanke med utställningen och bakgrunden till namnet den fått. Hon

fortsatte efter det med att förklara att hon inte kände sig välkommen in i den samiska kulturen, efter all kritik som riktats mot henne i form av anklagelser kring varumärkesstöld (Duodji) och åsikter kring att hon kallar utställningen för Äkta sameslöjd.

Därefter berättade Vipola vidare hur hon vuxit upp i Jukkasjärvi by, med många runt omkring som var samer, även om hon inte själv föddes som just same och hennes föräldrar inte identifierar sig som det. Att hon växte upp där var dock ingenting som hon ansåg var en förutsättning för att hon skulle få kalla sig same, det ska även någon från Stockholm kunna göra, påpekade hon. Hon konstaterade även att hon upplevde det som att människor hade lättare för att döma henne i frågan, istället för att stötta henne, trots att hon hade och har flera samiska vänner. Hon drog även en parallell till frågan om hur det kunnat se ut om en nysvensk person skulle bli bemött på samma sätt och hur det skulle uppfattas om man blev behandlad på samma sätt som hon blivit behandlad.

Vidare kom Mattias Åhrén, folkrättsjurist vid Samerådet, och Ylva Maria Pavval, drivande kraft bakom Creative Sápmi, in i debatten. Åhrén inledde med att säga att Lisa Vipola var välkommen att närma sig det samiska samhället, och att det var positivt att hon hade samiska vänner, men att hans åsikt är att det är en helt annan sak att vara same rent juridiskt. Vidare förklarade han att Lisa gärna kan referera till sig själv som same, det står henne fritt, men hon kan inte definiera vad som är samiskt och vem som är same (Nya Vågen, 2013, 10:50). Vidare uttryckte Åhrén problematiken kring om vem som helst skulle kunna få rösta i sametinget till exempel, det skulle kunna utplåna det samiska samhället och leda till en assimilering. Han påstod vidare att det inte går att jämföra detta med när nya människor kommer till Sverige och tar till sig kulturen. Samerna är ett minoritetsfolk vilket inte svenskarna är, och då är risken vid en utökning att kulturen assimileras och blir mer lik majoritetssamhället (Sverige i detta fall).

Ylva Maria Pavval beskrev att hon själv inte sett utställningen men att hon följt debatten och funderat mycket kring vad det är som gjort så många människor upprörda. Hon uttryckte det som att det för många är:

[...] en reaktion med känsla. Det är som att, i och med att det är en utställning, och någon som claimar att vara same, och tolkar reaktionerna på den utställningen eller den mediatäckningen, som att hon inte är inkluderad i det samiska, så ställer det mig i en situation där jag om jag då... är same och att jag behöver tvingas vara aktiv för att inte vara exkluderande. Det faller tillbaka på den samiska gruppen, att agera på någonting man inte har initierat själv, [...] Vi är många som har stått på skolgårdar [...] och redovisat för flera hundra års historia och juridiska begrepp som ingen ens förstod, för att förklara varför vi har rätt att vara där vi är och varför vi kallar oss det vi gör och varför det är viktigt för oss. Och den känslomässiga reaktionen, jag tror att det är den som folk reagerar med nu och det är nog väldigt många som upplever att nu är vi där på skolgården igen.

(Nya Vågen 2013, 14:57)

Vidare uttryckte Pavval hur hon har blivit trött på debatter som denna, att hon ska tvingas in i försvarsställning och att hon på något sätt ska vara tacksam över att någon lyfter en fråga som rör henne, som hon egentligen inte är intresserad av. Hon avslutade med att påpeka att bara för att någon annan ur en annan grupp anser att en fråga är viktig så behöver den ju inte vara det för henne, och för samerna. I debatten fanns även andra personer med, men med tanke på uppsatsens område valde författaren att inte ha med de delar som kunde ses som lite för långt från ämnet, om än mycket intressanta.

2.7 Intervjuer

Under denna rubrik presenteras de fyra informanternas svar och tankar inom varje frågeområde för sig. En djupare analys av deras svar sker sedan i diskussionskapitlet. För att få en tydlig bild av hur frågorna knöt ihop intervjun kan de läsas i sin helhet i Bilaga 1. Då alla informanterna är kvinnor föll valet på att anonymisera dem så till vida att de alla benämns med pronomen hon. Informanterna benämns med ett I och sitt informantnummer, exempelvis I-1, I-2 etc.

Fråga 1/ När, var och hur började ditt förhållande till slöjd? – Hur har det sedan utvecklats? Den första delen av intervjun tog upp frågor kring informanternas bakgrund och hur deras förhållande till slöjd startade. Samtliga informanter har gett svaret att de sedan tidig ålder sett människor i sin närhet slöjda. I-2 är den som är mest tydlig i sitt svar, då hon beskriver hur hon tillsammans med sin pappa fick tälja och använda kniv redan vid 6–7 års ålder. Dessa tidiga lärdomar inkluderade även att en kniv är nödvändig när man rör sig ute i skog och mark. Hon utvecklar detta vidare genom att skriva:

...man får inte ut utan. Det är inpräntat och jag gick med kniv även under min utbildning (till konsthantverkare) vilket endel [sic] tyckte var konstigt (och andra inte, givetvis). Det beror väl på i vilka sammanhang en har sett och använt kniv? Det är vuxnas redskap när man är liten men till slut får man en egen kniv själv och växer med ansvaret.

(Informant nr 2)

I-1 uttryckte sin relation till slöjden som något som alltid funnits med genom hela livet och tennbroderiet blev hennes räddning rent ekonomiskt. I-3 beskriver sin farmors tenntrådshantverk som någon hon observerade, men inte aktivt deltog i, hon var mer intresserad av trä vid tidig ålder. Senare utbildade hon sig till slöjdlärare och jobbade som det i många år. 1995 överlämnade hennes farmor en påse till henne innehållande farmoderns utrustning för tenntrådsarbete, vilket medförde att hon på egen hand började experimentera och testa sig fram och hon är helt självlärd. Detta ledde fram till att hon idag arbetar med tennarmband på heltid vilket även I-4 gör. Den sistnämnda beskrev den första relationen till slöjd som någonting som hon sett andra, ex.vis familjemedlemmar, göra och förundrats över.

Fråga 2/ Vilka är de viktigaste delarna för dig när du arbetar med slöjd? Här skiljde sig svaren något åt och det fanns en möjlighet att informanterna tolkat denna fråga på relativt olika sätt. I-3 beskrev hur det för henne handlat om ”Kvalitet, stil och elegans, det är det jag marknadsför mig med” (Informant nr 3), och förklarade vidare hon hade en del gemensamt med sin farmor som var tenntrådsbrodös, ”hon är ju en sån där perfektionist, som jag är”

(Informant nr 3). När det kom till de armband och produkter hon sålde själv, så var det tydligt vem hon vänder sig till, hon uttrycker att kunderna som köper hennes föremål ska vara beredda att betala för den höga kvaliteten. För I-3 handlade svaret på denna fråga främst om känslan kring de föremål hon tillverkar.

En av de andra informanterna förklarade att det handlar om en djupare mening i skapandet, att medvetet välja sina material och skapa en egen samisk norm (Informant nr 2), för henne var hela processen viktig. I-4 nämnde att det för henne är väldigt viktigt att resultatet blir fint i hennes ögon, att det är roligt och att det är gjort på det hon kallar för rätt sätt. Även I-1 beskrev att det viktigaste hon såg inom slöjden var materialet, och allt det som naturen har att ge. För henne var det även otroligt viktigt att följa traditionen och att föra den in i framtiden, och hon nämnde att själen och tanken är viktig i hennes eget arbete genom närvaro och medvetenhet i skapandet.

Fråga 3/ Vilken fråga anser du är den viktigaste för slöjdare idag? – Varför är det en viktig fråga? För I-1 fanns det en mycket viktig punkt att föra fram under denna frågan, och det handlade främst om vad som är det viktigaste för samiska slöjdare idag. För henne var det att skydda renen, och sätta dess överlevnad som prioritet. Hon beskrev att renarna inte bara hotas av att det blir svårare och svårare för renskötare att bedriva verksamhet, utan även av den effektivisering kring slakten som har skett och sker, och det stora miljöhotet som påverkat dem i allra högsta grad. Hon poängterade att det var något som verkligen saknades i debatten kring miljön idag, att se hur renskötseln faktiskt har påverkats mycket negativt. En annan fråga som enligt informanten var avgörande för samiska slöjdare var den kring utvecklingen av slöjden, och vikten av att det inte skedde på fel sätt och att den fortsätter ha själen och kulturen med sig.

Ett annat svar som kom upp under denna fråga handlade mer om slöjdarnas beteende och vad som kunde vara viktigt att tänka på för dem personligen. Här nämnde I-4 att det viktigaste var att medvetenheten för funktion, miljötänk och marknadsföring ökade. När diskussionen mer kom in på varför just dessa delar var så viktiga, var hon tydlig i sitt svar: ”För att annars kommer hela ”kulturen” att tyna bort eftersom massproducerat är galet mycket billigare och oftast mer nutida i sin funktion o form” (Informant nr 4).

För I-3 var en av de allra viktigaste delarna att jobba med att sprida information och kunskap kring varför saker kostar en viss summa. Återigen nämnde hon här vikten av god kvalitet. Hon beskrev att det i dagen samhälle finns tendenser som visar att folk verkar vara medvetna om att föremål som exempelvis är *made in China* inte kommer hålla speciellt länge, men att det inte var ett hinder eftersom föremålens pris var så låga. Hon gav ett exempel på hur denna tendens måste brytas genom kunskapsspridning kring kvalitet och hållbarhet. Om någon som besökt henne på en mässa rynkat på näsan åt hennes höga priser, så har hon oftast fått dem att tänka om när hon berättat sin story, att hon är född och uppvuxen i Kiruna, med hennes farmors tradition och den kultur som finns där. Det har skapat ett mervärde som fått många att förstå priserna på ett annat sätt.

I-2 nämnde hur viktigt det är att se saker på ett djupare plan, att ifrågasätta och kritisera hur historieskrivning görs och vem som egentligen får vara en del av den. Hon nämnde att det är viktigt att fundera på hur slöjden skulle kunna representera det samiska samhället och hur den samiska slöjden skulle kunna föras in i framtiden.

Det handlar om en balans mellan att bevara historiska kunskaper och att spegla det samhälle vi skapar NU och det kräver att slöjden har många bollar i luften. Den historiskt korrekta slöjden klarar inte det själv - och behöver inte hålla på med det, för den är inte bra på det. Den är ju upptagen med historien och det är dess spetskompetens. Därför behöver vi vidga var [sic] begreppet samisk slöjd innehåller och kanske ersätta ordet 'äkta' med vad vi egentligen menar; som tex historiskt eller traditionellt osv. 'Äkta' är ganska vagt.

(Informant nr 2)

Fråga 4/ Hur ser du på de möjligheter att skydda sin slöjd som finns idag? – Hur skulle regelverket kunna förändras till det bättre? Detta var en fråga som engagerade samtliga informanter, men som de hade mycket olika erfarenheter av och svar på. Exempelvis uttryckte I-4 att hon inte hade någon kunskap om hur dessa regler skiljer sig från konst- och modereglerna. Hon påpekade dock att hon behövde läsa på i detta ämne, eftersom det är något som hon anser att alla borde känna till.

En informant som hade stor insikt i ämnet var I-3. Hon hade haft mycket kontakt med Patent- och registreringsverket, och då frågat hur hon skulle gå till väga för att skydda sina föremål och hur hon skulle kunna veta om någon tidigare gjort något liknande. Hon utvecklade sitt resonemang genom att säga:

Svaret är att man kan aldrig veta om det finns en liknande modell, men jag scannar av nätet, jag scannar av alla bilder som finns ute. Om jag har kommit på en modell. Då scannar jag av och det är ju en egen research man får göra. [...] Hittar jag inte det jag har tillverkat så skickar jag in en ansökan till PRV om att mönsterskydda.

(Informant nr 3)

Vidare förtydligade hon att denna kunskap dock inte alltid funnits hos henne. I Början tillverkade hon många modeller av tennarmband med pärlor, som hon genom foton spred på sin hemsida och webshop. Denna spridning ledde till att hon inte längre kunde design-/mönsterskydda dem hos Patent- och Registreringsverket då de enligt dem blivit offentliga (mer om design-/mönsterskydd kan läsas under kapitel 2.3 Skydd för slöjdare). Hon förklarade att hon nu kunde se dessa modeller överallt hos andra tillverkare, med både pärlor och snarlika mönster, de som hon uttryckte att hon var först med att göra. På frågan kring hur regelverket skulle kunna förbättras uttryckte hon att hon inte direkt vet hur det skulle kunna gå till. För hennes del används mönsterskyddet som en slags marknadsföring för hennes unika produkter, och för att försäljningsställen som exempelvis Designtorget skulle kunna veta att de är ensamma om en produkt eller ett föremål.

När denna fråga dök upp återkom I-1 till det hon nämnde i svaret på förra frågan kring vad som är det viktigaste för slöjdare idag. Återigen nämnde hon det stora hotet och hatet som finns mot renen, och att så länge den inte skyddas så skyddas heller inte slöjden. Duodji-märkningen skulle kunna vara ett sätt att skydda och hjälpa samiska slöjdare till överlevnad, men enligt hennes åsikt går det inte att stoppas alla dessa kopior som cirkulerar. De tennarmband med flätor som återfinns i stora mängder överallt idag är inte något stort

problem för henne egentligen, och hon påpekade att det inte är det som förstör för den samiska slöjden.

En av informanterna ifrågasatte denna frågeställning och vad det egentligen var slöjden skulle skyddas mot. I-2 undrade om det var ett skydd mot tiden, eller ett skydd för samer? Som hon kunde se det så var det stora problemet inom denna fråga det syftningsfelet som uppkommit med ordet duodji, som hon beskrev används som generellt ord för slöjd, och märkningen Duodji. Hon förtydligade detta resonemang genom att påstå att för att kunna förbättra villkoren måste innehållet breddas för vad som samisk slöjd faktisk är idag, och tillåts vara.

Fråga 5/ Var skulle du säga att gränsen går för att inspireras av andras slöjd eller kopiera, i synnerhet när det kommer till tennarmband? – Vem kan bestämma var den gränsen går? I-2 uttryckte att hon kunde se det som något helt naturligt att ”människor lånar, kopierar andras kulturella uttryck” (Informant nr 2). Vidare ställde hon sig frågan om det inte till och med är så kulturer skapas och att vi på det sättet drar lärdom av varandra? Däremot påpekade hon att det inte kan anses vara ok när utomstående företag använder sig av kulturella uttryck i ett kommersiellt syfte, utan att ge någonting tillbaka. Vidare utvecklade hon sitt resonemang:

Angående gränsen och vem som kan dra den: Jag tycker att det [sic] samiska kulturen ska ha rätt att skyddas mot icke samiska företag som approprierar kulturella uttryck mot våran vilja – med hjälp av företädare [sic] som samiska samhället väljer och har förtroende för i dessa frågor.

(Informant nr 2)

I-3 svarade att hon såg på detta på ett kanske lite annat sätt än andra. Hon uttryckte hur hon väldigt sällan tittar på andras föremål för inspiration, för henne kommer den från annat håll. Hon beskrev processen som att det är först när hon skapat en design som hon *scannar marknaden* och ser om något liknande finns, innan hon själv kan överväga mönsterskydd och vidare tillverkning och försäljning. Vidare förklarade hon att:

Om det går in en människa och kopierar det jag har gjort, det betyder ju att jag har gjort någonting bra! Och då betyder det att jag vet att jag har sån bra kvalitet och jag gör det med sån detaljrik nivå. Så att dom kommer aldrig kunna göra det på samma sätt som jag gör ändå.

(Informant nr 3)

Detta gjorde att hon inte stördes så mycket av om någon försöker kopiera hennes mönster eller tekniker, hon kände sig så pass säker i sin formgivning. I-4 gav svaret att hon ”tycker att det är känsligare när det är en enskild persons påhitt inom en teknik som en annan kopierar med mål att vara så lik eller t o m identisk som möjligt i kommersiellt syfte” (Informant nr 4). På följdfrågan kring vem som har rätt att dra den gränsen blev svaret att: ”Det måste nog vara någon väl utformad lag i så fall. Men givetvis känner den plagierade att den själv borde få dra gränsen” (Informant nr 4).

Fråga 6/ Vad har du själv för erfarenheter kring att kritisera andra eller själv bli kritiserad inom ämnet för den förra frågan? I-1 beskrev här att kopiering och appropriering av samer har pågått länge. Som slöjden ser ut nu för tiden så utvecklas den ständigt av yngre personer, vilket informanten kunde ställa sig kritisk till och hon ställde sig även frågan var den utvecklingen egentligen skulle sluta. För henne var det viktigt att uttrycka att ”nationaldräkten ska följa en tråd, annars förstörs dräkterna” (Informant nr 1). Exempelvis skulle hon själv aldrig göra något med sydsamiskt mönster, det är för henne helt otänkbart. Vidare beskrev hon att hon ansåg att kalla sitt skapande för samisk slöjd utan att ha den kulturen dessutom var något otänkbart. Exempelvis hade hon aldrig kallat sin slöjd för *American Native art* eller liknande, även om hon mött dem och kanske känt sig inspirerad av deras formspråk. Hon påpekade att hon aldrig kan ha rätten att kalla sin slöjd för det, eftersom hon inte tillhör den kulturen.

För I-4 har detta varit något som hon själv upplevt, då hon själv blivit kritiserad för att sälja något som kommer från den samiska kulturen utan att vara same själv. Som en följdkommentar svarade hon även att hon har ”blivit kritiserad för att ha utvecklat den sameslöjd jag håller på med” (Informant nr 4).

En av informanterna, I-2, beskrev hur detta är något som har påverkat henne mycket i hennes skapande. Hon har själv blivit starkt kritiserad av Sameslöjdstiftelsen kring hur hon arbetat med sin slöjd, vilket har gjort henne ledsen och arg. Vidare uttryckte hon att hon själv ville kunna välja hur hon förvaltar och för vidare sitt samiska arv. Stiftelsen har enligt henne använt sig av en ”förmyndarattityd i frågan om hur samisk slöjd utövas och rör sig i samhället” (Informant nr 2).

Fråga 7/ Vilka är de viktigaste sakerna för dig att veta när du tittar på eller inhandlar andra personers slöjd? Varför är dessa saker viktiga? Denna fråga var den som fick minst utförliga svar från informanterna. I-2 påvisade vikten av att få veta mer om människan bakom slöjden, vem den är och vad den har för historia. Hon ville gärna få svar på varför och hur den slöjdas, för att kunna skapa sin uppfattning om föremålet på ett bra sätt. Svaret som I-4 gav var att det är viktigt att ett föremål både är funktionellt och vackert. Utseende, kvalitet och information kring råvarans ursprung var tre aspekter som hon efterfråga när hon själv tittar på, eller köper andras slöjd. Denna fråga besvarades inte av I-1 och I-3.

Fråga 8/ Vad brukar du uttrycka att du “gör”? Är det slöjd/hemslöjd/hantverk/konst-hantverk/konst? – Varför har du valt just den benämningen och hur ser du på de olika begreppen? Som en kommentar på denna frågan skrev I-2 att det var svårt att ge ett tydligt svar. Hon uttryckte att det för henne berodde på sammanhanget och vem hon pratar med. Konsten är för henne ett mycket mer öppet begrepp än slöjden, men hon uttryckte att det inte är en så viktig fråga för henne. Hon ansåg att det stänger dörrar att sätta in sig själv i ett smalt fack, och uttryckte “[...] jag gör konst, samiskt glas, jag är samisk glaskonstnär, glasslöjdare, konsthantverkare” (Informant nr 2).

För I-4 var det något enklare att ge ett svar på denna fråga. Hon uttrycker själv att hon gör hantverk, då hon tycker att det är det begreppet som är mest fritt och inte har så många direkta regler. I-3 beskrev att hon inte använder sig av någon av dessa benämningar i sitt skapande. Hon formulerade att hon är designer och tillverkare, och hon identifierar sig varken som slöjdare eller hantverkare. Hon har heller inte valt att kalla sina armband för tennträds-

armband, då låter alltför klassiskt enligt hennes mening. En modell har hon dock valt att döpa till *tennarmband classic* just på grund av dess klassiska karaktär. Vidare beskrev hon hur hennes övriga föremål benämns till exempel som *armband med tenn/silver*, alltså en slags egen benämning. Hon förklarade att hon anser att hon står för något annat än det som slöjd och hantverk representerar, hon vill inte vara slit och släng och en av hennes målbilder är att bli som Efva Attling. Hon formulerade det genom att uttrycka: "jag tycker ju inte att jag sitter och slöjdar direkt, jag sitter och tillverkar [...] Jag är i ett annat rum än många andra som ser det som en hobby" (Informant nr 3).

Fråga 9/ Vad har du för förhållande till den samiska kulturen? För I-1 blev svaret att den samiska kulturen är en del av livet. Hon har vuxit upp i, och med den och är än idag en renskötande same som ständigt jobbar för sina rättigheter. Under 70- och 80-talet var denna informant med och förnyade tennträdsbroderiet, vilket även nämndes av den person som lämnade ut kontaktuppgifterna till informanten, till författaren. I-2 beskrev det som att hon är av samisk släkt och arbetar med glaskonst och glasslöjd. Svaret som gavs av I-4 var att det är något som hon "Sett, upplevt och facinerats [sic] av sedan jag var barn" (Informant nr 4).

I-3 uttryckte det som att hon ser samisk slöjd och kultur som något gediget och ett hantverk som samerna ska vara väldigt rädda om. Hon beskrev även hur hon ofta får frågan "är du same? Jag svarar då att jag är född och uppvuxen i Kiruna men jag hade inga egna renar, så brukar jag svara. [...] De har det i blodet, men som född och uppvuxen där är jag ju en del av kulturen" (Informant nr 3). Hon påpekade dock att hon på senare tid upptäckt att hennes familj troligtvis har samer i släkten. Vidare förklarade informanten att kunderna oftast nöjde sig när de hade fått svaret att hon kommer från Kiruna och är en del av kulturen där, och hon svarar varken ja eller nej på frågan om hon är same.

Fråga 10/ Vad betyder samisk slöjd för dig? Denna fråga kan till viss del anses ha blivit besvarad inom föregående fråga, men några nya svar uppkom. För I-2 innebar samisk slöjd något som tar upp mycket av hennes tid då hon arbetar med det på heltid, och hon förklarade att det är ett område som stundtals är "minerad mark som skulle må bra av att röjas" (Informant nr 2). För vissa av de andra informanterna var det till synes något som hade en stark förbindelse bakåt i tiden. I-4 beskrev hur samisk slöjd för henne innebär en mystik, och något som är en del av Sveriges historia. Vidare nämnde hon att bakgrunden till denna slöjd enligt henne är spännande och föremålen vackra med en egen stil.

Den historiska synen återfanns även i svaret som I-3 gav, där hon förklarade att hon förknippar samisk slöjd med väskor, broderier, smyckade koltar och mönster på exempelvis knivar och annat. Angående de flätade tennarbanden beskrev hon att de är senare föremål, de kom mer på 70-talet när det blev populärt att fläta istället för att brodera med tenntråden. De flätade armbanden ansåg hon inte lika starkt förknippade med samisk slöjd som det förstnämnda.

Fråga 11/ Vem kan göra samisk slöjd, och varför är det så? Denna fråga delade upp informanterna i flera olika läger. Enligt I-1 var svaret att det är en person som på riktigt tillhör den samiska kulturen som kan göra samisk slöjd. Hon utvecklade sitt svar genom att konstatera att det annars inte kan ses som äkta. Från I-4 var svaret inte lika tydligt, då hon skrev att "Alla som vill kan ägna sig åt vilken slöjd den behagar. Men om man säljer sin slöjd

så får man passa sig för att saluföra och marknadsföra sig själv som t ex same” (Informant nr 4). Vad informanten menade med detta utvecklades inte mer än så.

En informant som utvecklade sitt svar lite mer var I-2, då hon inledde med att skriva att ”en icke-same kan ha samiska kunskaper” (Informant nr 2). Hon beskrev dock vidare hur det kan ses som problematiskt att det är den historiska slöjden som får vara representant för den samiska slöjden idag. Hon förklarade att hon själv arbetar med material som inte traditionellt och historiskt sett använts inom den samiska slöjden, vilket hon blivit kritiserad för som hon nämnt i ett tidigare svar. Generellt ansåg hon att fokus hamnat fel, det har hamnat på slöjden som näring, och inte slöjden som ett immateriellt kulturarv. Hon beskrev följande i slutet av sitt svar på denna fråga:

Jag kan inte i nuläget resonera mig fram till att den samiska slöjdtraditionen skulle lida illa av att intresserade och engagerade kulturbärare skulle utöva denna praktik och föra kunskaper vidare om historisk samiskt slöjdande och kultur.

(Informant nr 2)

För I-3 var det en självklarhet att anse sig ha rätten att skapa det hon gör, och att uttrycka att hon är uppvuxen i en kultur som präglats mycket av samisk slöjd och kultur. Dock förklarade hon vidare att hon ställer sig tveksam till att vem som helst skulle kunna göra det, och utvecklar sitt resonemang med orden “om en skåning sitter och syr de här, då känns det inte för mig heller som äkta” (Informant nr 3).

Fråga 12/ Vad känner du kring märkningen Duodji? Hur tror du att den påverkar samiska slöjdare eller synen på dem? Det svar som I-4 gav på denna fråga var att märkningen nog kan vara till stor fördel för både samiska slöjdare och även för de som konsumerar slöjden. Genom att märkningen görs så har ett mervärde skapats, som gett kunderna möjlighet att göra ett mer medvetet val. I-1 beskrev detta mycket kortfattat, att hon såg märkningen som något som kan bidra till något bra och stärka den samiska slöjden.

Som I-2 tidigare hade nämnt ansåg hon att det här finns en problematik och hon återkom till felet som uppstår när samisk slöjd diskuteras, vilket enligt henne generellt syftar till någon slags historiskt korrekt slöjd. Vidare beskrev hon att samtidigt som samisk slöjd blivit till en näring har den även omvandlats till något som är ”problematiskt för kulturarvet” (Informant nr 2). Anledningen till detta förklarade hon var att märkningen Duodji syftar till att stärka och gynna slöjdnäringen, och därmed påverkar det alltså kulturarvet negativt. Hon avslutade sitt svar genom att skriva att ”komersialiseringen [sic] låser arvet i en tidsbubbla som dagens slöjdande och utforskande av kulturarvet inte mår bra av” (Informant nr 2). I-3 kommenterade denna fråga genom att säga att märkningen Duodji i grunden bra är någonting bra, som borde förknippas med förstklassig kvalitet. Dock uttryckte hon att hon tycker att detta inte alltid avspeglas på Duodji-märkta tennarmband, hon förklarade att hon har sett många exempel på sådana föremål som varit riktigt dåligt tillverkade och inte hållit den kvalitet som de borde. Sammanfattningsvis förklarade hon att hon själv inte har något intresse av att ansöka om märkningen för sina föremål, eftersom hon redan har sitt eget märke.

Fråga 13/ Skulle du säga att du gör samisk slöjd/är en samisk slöjdare eller kallar du dig bara slöjdare (eller någon av de andra benämningarna i tidigare fråga)? Varför är det så? Denna diskussion beskrev I-2 även i ett tidigare svar under frågan som handlade generellt om olika benämningar, men beskrev här återigen hur det helt beror på vilken kontext det handlar om och vilket sammanhang hon befinner sig i. Vidare var detta en fråga som även besvarats av flera informanter tidigare i intervjun. För att utveckla svarade I-4 att: ”jag säger att jag behärskar ett hantverk och att jag sysslar med samiskt inspirerat hantverk. För mig är det likställt med att vara same själv om man säger att man är samisk slöjdare t ex” (Informant nr 4).

Fråga 14/ Hur tycker du att kunskapen hos alla slöjdare i Sverige är kring samisk slöjd och hantverk? – Hur skulle denna syn kunna förändras? I-2 Uttryckte här åsikten att samisk kultur går i arv från same till same, och utanför kulturen är kunskapen låg. Undantaget förklarade hon skulle kunna vara såvida en person inte jobbat hårt för att ta till sig denna kunskap eller tradition. På följdfrågan hur denna syn skulle kunna förändras svarade hon tydligt att ”Denna attityd kan förmodligen [sic] förändras inifrån kulturen men helandet efter svenska statens rofferi av land och vatten och nedbrytning av samisk kultur och självkänsla är inte färdigt ännu” (Informant nr 2).

Ett annat svar var det som I-4 gav, då hon beskrev att hon uppfattar det som att kunskapen är bra. Dock påpekade hon vidare att hennes åsikt kan bero på att hon då mest refererar till personer som redan är *i branschen*. På frågan kring hur denna syn skulle kunna förändras var hon tydlig när hon uttryckte att: ”om man skulle förändra synen så måste man utveckla slöjden och marknadsföra den på mer åtråvärt sätt” (Informant nr 4).

Fråga 15/ Har du några övriga tankar eller kommentarer kring ämnet? På denna sista fria punkt var det flera av informanterna som svarade med tydliga koncisa meningar som här i uppsatsen blev till rena citat. I-2 valde att betona vikten av det laddade begreppet samisk slöjd, och vad det har för innebörd med tanke på ordet *duodji* och märkningen *Duodji*. Hon påpekade att det är otroligt viktigt att skriva ut vilken slöjd som åsyftas för att inte låsa begreppet till något som det inte är. För I-4 var det viktigt att poängtera att hon inte ansåg sig vara ett hot mot samiska slöjdare utan snarare skapade större möjligheter även för dem att sälja och nå ut. Hon uttryckte även att hon säljer sin samiskt inspirerade produkt på ett nytt sätt, och till en ny målgrupp.

För I-3 var det mycket viktigt att statusen behövde höjas för tennarmbanden i Sverige, och så även kvaliteten. ”Så länge vi har människor som sitter och gör det här som hobbyverksamhet, så kommer vi aldrig få en hög status.” (Informant nr 3). I-1 återkom i sin tur till något som hon nämnt även tidigare under intervjun när hon beskrev sin grundläggande tanke: ”att vara människa innebär att ha en hjärna, då bör man även ha en ryggrad och kunna se och stå upp för vad som är rätt och fel” (Informant nr 1).

2.8 Tabelluppställning

Som tidigare nämnt ämnar denna uppsats undersöka huruvida det går att utläsa något ur informanternas svar som kan ställas upp i ett tabellformat. De 4 olika kategorier som valts ut för analys är marknadsföring, ekonomi, process/framställning, tradition och äkta/trovärdigt.

Vidare gjordes denna analys genom att utläsa hur många gånger de respektive informanterna har nämnt de olika kategorierna på något sätt, eller något som kan anses höra till dem även om inte ordet i sig har nämnts. Nedan beskrivs kategorierna var för sig, med en förklaring till deras innehåll.

	Marknadsföring	Ekonomi	Process/ Framställning	Tradition	Äkta/Trovärdigt
Informant 1	1	1	5	7	3
Informant 2	1	0	3	10	2
Informant 3	4	3	1	2	1
Informant 4	4	1	0	1	1

Under kategorin marknadsföring placerades informanternas svar och kommentarer som behandlade reklam, att marknadsföra sig som slöjdare, storytelling vilket kortfattat kan förklaras med att marknadsföra och sälja sina föremål med en historia. Kategorin ekonomi innefattade de tillfällen då informanterna nämnde pengar på något sätt, liksom ord som ekonomi och kostnader. Process/Framställning indikerar de gånger de beskrev sitt skapande och sin process, medan tradition svarar för då de nämnt traditionell slöjd eller tradition generellt. Den sista kategorin var äkta/trovärdigt och den innehåller de svar då informanterna beskrev just dessa nämnda begrepp. Vad dessa resultat kan vara indikationer på diskuteras vidare i nästa kapitel för att försöka skapa en bild av var informanternas svar går isär, eller möts.

3. Diskussion och slutsatser

Detta kapitel ämnar diskutera frågeställningarna och dess förhållande till undersökningen och de eventuella svar som kommit fram under arbetets gång. Kapitlet är indelat i respektive frågeställning för att sedan avslutas med en mer allmän diskussion och slutsats.

På vilka olika sätt kan någon säga sig äga rätten till ett slöjdutryck? Denna fråga har visat sig kunna besvaras på olika sätt och har så gjorts i uppsatsens olika delar. Ett sätt att säga sig äga rätten till ett slöjdutryck rent generellt är den juridiska. Gällande denna del har undersökningen visat att det inte är helt självklart för en slöjdare att skydda sina slöjdföremål. Informant nr 3 beskrev dock att hon hade mönsterskyddat en speciell detalj på sina armband som alltid såg likadan ut. Dock design-/mönsterskyddade hon inte hela armband, då det varje gång måste göras en ny ansökan för varje liten detalj som förändras, och därmed gör det både dyrt och omständligt.

De övriga skydd som Patent- och registreringsverket beskriver är patentregistrering, varumärkesskydd och upphovsrätt. Patent är inte ett skydd som går att använda på slöjdföremål enligt undersökningen då det främst handlar om uppfinningar och tekniska lösningar. Varumärkesskydd är ett skydd som slöjdare kan använda sig av om de har ett registrerat varumärke med logotyp etc. Detta skydd är däremot inte någonting som står i direkt förhållande till slöjdföremålen. Upphovsrätten däremot, det är någonting som alla kan hävda sin rätt till, samtidigt som den beskrivs som det skydd som är svårast att få rätt kring, då det ofta krävs bevis för att du var först med någonting. Här blir det dock problematiskt i slöjden, som ofta är inspirerad av traditionella former och/eller tekniker, och en fråga som författaren till denna uppsats ställt sig under arbetet är om det går att hävda sin upphovsrätt över huvud taget? Skulle inte all slöjd bortsett från väldigt detaljerade mönster eller detaljer kunna anses ha varit gjort tidigare? Detta har undersökningen inte funnit något svar på och i en mailkonversation med en representant för PRV påvisade även hen att det inte finns några särskilda rättigheter för urfolk, och att det är svårt att dra generella linjer. Representanten förtydligade även problematiken kring den del av upphovsrättslagen som säger att när de 70 skyddade åren har passerat är ett verk fritt att användas.

Ett annat sätt att säga sig äga rätten till ett slöjdutryck har visat sig vara den moraliska rätten, vilket då inte grundar sig i någon juridisk laglig rätt utan endast en känslomässigt baserad rätt. På ett eller annat sätt tar uppsatsens alla informanter upp detta, dock med något olika uttryck. Ämnet dök upp under flera olika intervjufrågor, bland annat då det handlade om hur en slöjdare kan skydda sin slöjd på olika sätt. För Informant nr 1 handlade det mest om att låta personer få förvalta sitt eget arv. När något görs av en person utanför en kultur kan det aldrig enligt henne få kallas för exempelvis samisk slöjd, eller American Native art. När det görs av en utifrån förlorar det ett värde, och inom den samiska kulturen påpekar hon att mytologin och historien går förlorad.

Informant nr 2 beskrev hur hon kunde se olika sidor av denna fråga, i vissa situationer kan rätten hävdas starkare än andra. Hon uttryckte att människor alltid lånar och sprider kulturella uttryck mellan varandra, men att det dock är en stor skillnad när stora företag profiterar på kulturella uttryck i kommersiellt syfte. I sådana sammanhang ansåg hon att det borde finnas ett bättre skyddsnät. Svaren från informanterna var inte alltid helt tydliga, exempelvis svarade Informant nr 4 att vem som helst får slöjda det den vill, men när det sedan kommer till

försäljning är det viktigt att tänka på hur och som vad man marknadsför sig. Vad hon egentligen menade med detta är svårt att veta, men värt att komma ihåg är att denna informant har blivit ifrågasatt kring vad hon själv benämner sin slöjd som, och kanske är det därför hon har kommit fram till denna skillnad. Informant nr 3 å andra sidan tyckte att det var viktigt att hantverket hölls äkta, och ansåg sig själv ha rätt att exempelvis uttrycka att hon vuxit upp nära den samiska kulturen och inspirerats av den, medan en person i exempelvis Skåne inte skulle kännas lika trovärdig i hennes ögon.

Undersökningen beskriver till viss del bakgrunden med tenntrådsbroderier och utvecklingen av mindre föremål och smycken som var lätta att sälja och således gav en snabbare inkomst. Dock var det mycket intressant att de flätade tennarmband som ofta syns, och ofta benämns som sameslöjd av försäljare utanför den samiska kulturen, inte verkar vara det största problemet. Informant nr 1 som i många år jobbat med tennarmband såg dem mest som billiga kopior, och något som inte kunde stoppas. Tolkningen av hennes uttalande var att det inte var något egentligt problem med det flätade armbandet, utan snarare hur man saluförde det, med vilka ord och på vilket sätt.

Något som blev tydligt i undersökningen var de paralleller som kunde dras mellan den moraliska rätt som informanterna implicit nämner och de deklarationer och konventioner som beskrivits. Då dessa publikationer inte är lagstadgade, men i förlängningen kan bli, är de ett tydligt uttryck för en slags mänsklig moral. Här kan det ses som problematiskt att dessa skrifter stannar vid att vara just deklarationer och konventioner, och att länder som Sverige inte väljer att ratificera dem istället. En fråga som kan ställas såhär i efterhand är om det kanske är här det stora problemet ligger, i att många inte vågar ta steget och lagstadga rättigheter, speciellt likt FN:s urfolkskonvention, och det ger då utrymme till att det endast blir en slags diskussion av det hela och inga tydliga svar finns. En av informanterna ansåg att det nog skulle vara svårt att förbättra rättigheterna för slöjdare och möjligheten att skydda sina föremål. Emellertid anser författaren till denna uppsats att det vore av intresse för aktiva slöjdare att börja diskutera detta och överväga möjligheten att stärka skyddsnetet med hjälp av lagstiftning och skydd för mönsterskydd för slöjdföremål

Vilka villkor har slöjdare i Sverige att förhålla sig till idag? Den undersökning som gjordes i uppsatsen visar att de samiska slöjdarna såg på sitt kulturarv på något olika sätt. Informant nr 1 verkade ömsom positiv ömsom sorgsen över den utveckling vi ser idag. Hon ansåg att det stora hotet mot renen påverkar hela den samiska kulturen och är något som de varje dag måste tänka på och förhålla sig till. Hon ansåg även att den samiska slöjden behöver följa traditionen för att kunna överleva, eftersom det är vad den grundar sig i.

I de svar som informanterna gav kan ses hur marknadsföring och storytelling nämns som mycket viktigt hos de två personer som juridiskt sett inte är samer. Dessa tankar framkom inte lika tydligt hos de 2 informanterna som var samer vilket kan ses som en intressant iakttagelse. Hos de sistnämnda var det till synes ett större fokus på själva processen och materialet vilket återkommer i nästa frågeställning. I övrigt går denna fråga delvis in i den föregående, och kan ses som besvarad där.

Vilka delar kan vara viktiga för en slöjdare i en slöjdprocess? De olika delar som av informanterna ansågs viktiga var å ena sidan själva processen, medan andra mer fokuserade på kvaliteten och utseendet på det färdiga föremålet. Efter denna undersökning och en stor

inblick i den samiska slöjdens närhet till naturen, till materialet och kunskapen är det svårt att förbise att de som fokuserade mest på detta i sina svar var just de samiska slöjdarna. Så som denna frågeställning är formulerad kan det alltså finnas många svar på frågan, och då måste de olika delarna bli materialet, traditionen och det färdiga föremålet. Vidare är det mycket intressant att se vad som driver människor framåt i sitt skapande, och där kan det faktiskt urskiljas en skillnad mellan de som fokuserar på företaget jämfört med de som mer ser vikten av själva slöjdprocessen. I den uppställda tabellen syns det hur Informant nr 1 och nr 2 som juridiskt sett är samer, nämner process och framställning betydligt fler gånger än Informant 3 och 4. Som framkommit i såväl FN:s urfolksdeklaration som informanternas svar och beskrivningen av duodji finns det tydliga tecken på att urfolk generellt och samerna i synnerhet har ett starkt band till sin kultur och tradition.

Hur kan stämpeln Sámi Duodji stärka samiska slöjdares rättigheter? Denna fråga har undersökts på flera olika sätt, dels genom att se vad märkningen innebär och vad den vill signalera, samtidigt som informanterna har fått ge sin syn på det. 3 av 4 informanter ansåg att märkningen var något som var positivt för samisk slöjd, då de gav en slags bekräftelse och intyg på att slöjden var äkta. Dock påpekades det av en informant att hon flera gånger sett tennarmband märkta med Duodji-stämpeln, som var i hennes ögon mycket dåligt tillverkade och höll en alltför låg kvalitet

En av informanterna gav dock en annan bild av detta, då hon blivit kritiserad för den samiska slöjd hon gör, och att den inte skulle vara äkta och tillräckligt traditionell. Hon gjorde uppsatsens författare uppmärksam på att alla inte menar samma sak när de pratar om samisk slöjd. Vissa ser något mycket traditionellt framför sig och det blir då på något sätt ett hinder för utvecklingen. Denna informant ställde sig kritisk till förvirringen som uppstår i och med att märkningen Duodji består av samma ord som duodji, alltså det språkligt nordsamiska ordet för slöjd och handarbete.

Ovan diskussion får författaren att fundera kring vilken kraft märkningen Duodji egentligen har, och för vem? En känsla som uppstår är att en kategorisering på det sättet riskerar att låsa duodjin i en ram som kanske inte gynnar den i slutändan. Det är även till viss del problematiskt att en märkning som ska gynna denna slöjdnäring kostar otroligt mycket mer pengar än exempelvis en annan märkning likt gesäll- eller mästarbrev. Detta innebär att märket endast blir tillgängligt för de som har råd, och frågan är om svaret på denna fråga egentligen är att rättigheterna inte påverkas så mycket, snarare ger märkningen en status till innehavaren vilket är något helt annat.

Vilka tecken kan det finnas på att samisk slöjd är påverkat av något som kan beskrivas som kulturell appropriering? Efter genomförandet av uppsatsens undersökning finns det flera tecken på att samisk slöjd är en utsatt företeelse enligt informanter och pågående diskussioner. En insikt som har vuxit under arbetets gång och speciellt i slutfasen, har varit den att det kanske inte är tennarmbanden som är den mest utsatta slöjdförmen i sammanhanget. Något som blivit viktigt att ta upp är det saknas kunskap inom slöjdvärlden kring vad någon får och inte får göra. Detta togs upp redan i inledningen då beskrivningen gjordes att slöjden i Sverige präglas av en öppenhet och en delningskultur. Men på vems villkor sker egentligen denna öppenhet?

Det går att se detta på olika sätt, vilket informanterna visat, men var gå då gränsen för om ett företag kommersialiserar någonting utan att fråga upphovspersonen till mönstret eller föremålet om lov eller om en ensam slöjdare står på en marknad och säljer tennträdsarmband inspirerade av den samiska kulturen? Efter denna undersökning har det inte kommit fram några tydliga svar på denna frågan men något som är intressant är punkten marknadsföring. I den uppställda tabellen blir det tydligt att två informanter knappt nämnde det, medan två andra återkom till det flera gånger. De som återkom till det var de som inte var samer juridiskt sett och de arbetade båda mycket med storytelling och tryckte på den samiska kulturen som inspiration/bakgrund. Samtidigt som dessa informanter tyckte att den var väldigt viktig, verkar det för dem vara mindre viktigt hur verklig historien är. Detta kan ses som problematiskt då den samiska kulturen är levande och ständigt utvecklas, men i dessa fall kan ses reducerad till en historisk företeelse som tycks se ut på ett mycket specifikt sätt.

Bilden av en levande kultur som vuxit fram i undersökningen visar även att den i mångt och mycket påverkas av samtiden. I den tidigare nämnda texten *Cultural Appropriation Without Cultural Essentialism? Social theory and practice* (Hatala Matthes 2016) beskriver författaren att de skador som kan uppstå när en outsider, någon som ser på en kultur utifrån sett, tar till sig uttryck eller kulturyttringar från en kultur är flera. Det kan vara en skada i form av ekonomisk förlust, eller att kulturen helt förvrängs och blir felaktigt representerad i sin nya kontext vilket dessutom är ett tydligt tecken på KA. En motvikt till denna åsikt var något som uttrycktes av såväl konstnären Lisa Vipola i den radiosända debatten, som Informant nr 4 i intervjun. Vipola beskrev hur hon tyckte att vem som helst har rätt att identifiera sig som vad de vill, vare sig de har vuxit upp nära samer i Sápmi eller exempelvis i Stockholm.

Diskussionen kring KA inom slöjden och i synnerhet samisk slöjd är som undersökningen visar tecken på inte helt ensidig. Flera av informanterna tycktes stå på olika sidor i olika frågor, vilket var ett mycket intressant resultat. En annan sida som vuxit fram är den som ifrågasätter vem som har rätt att utveckla den samiska slöjden. Detta diskuteras i Charlotte Hyltén-Cavallius text *Om organisering av äkthet, erkännande och identifikation i sámí duodji* (Hyltén-Cavallius 2014). Vidare beskriver författaren den samiska slöjdens varande i förhållande till hemslöjdsrörelsen i Sverige. I denna text ges även det tidigare nämnda exemplet med Lisa Vipolas utställning *Äkta sameslöjd* och Hyltén-Cavallius beskriver att:

I diskussionen tycks de båda lägren inte förstå varandra, eller *vill* de kanske inte förstå? De talar utifrån positioner inom olika domäner av det skapande fältet, domäner som är förknippade med olika villkor och möjligheter. Vipola talar som ett konstnärssubjekt positionerat i samtidskonsten och med avsikten att ifrågasätta och utmana tendenser och gränser i samhället. Hennes kritiker talar i sin tur utifrån en slöjdposition som är rotad i en kulturarvsdomän och vars hela drivkraft utgörs av att bygga vidare på en tradition.

(Hyltén-Cavallius 2014, s.106)

Vidare kommer författaren in på sámí duodji och dess framväxt genom bildandet av Same Ätnam på 1940-talet. Hon beskriver hur det innan dess givits en bild av samisk slöjd utifrån den svenska hemslöjdsrörelsen och Lili Zickermans ståndpunkter. Hyltén-Cavallius nämner att detta byråkratiska ortskaraktäristiska synsätt inte var väl anpassad till det nomadiserade livet som samer levde, vilket även slöjden präglades av, och då blev Same Ätnam och dess

slöjds-kott en möjlighet att utveckla samisk slöjd inifrån kulturen. Ett slags äkthetsmärke skapas för att visa att ett slöjdföremål är just *samisk slöjd* och detta var föregångare till det som senare blev märkningen Sámi Duodji. Författaren ifrågasätter om detta märke som bygger på äkthet och tradition, verkligen kan vara en positiv utveckling av samisk slöjd, och saknar aspekten kring kvalitet som märkningen inte uttrycker sig bedöma. Kvalitet är emellertid något som Hyltén-Cavallius påstår att märkningen i allra högsta grad tar ställning till, och hon beskriver vidare att detta kan vara ett problem då en institution bestämmer och bedömer vad som räknas som äkta samisk slöjd. Detta är någonting som Informant nr 2 även ifrågasatte i sina resonemang och svar då hon nämnde att hon känt sig motarbetad av sameslöjdstiftelsen. Det syfte som nämndes i uppsatsens inledning gällande att undersöka hur samisk slöjd ska kunna överleva, kan med denna problematik belysas. Med tydliga tecken på ifrågasättande är det inte omöjligt att det kommer krävas en omformulering/omstrukturering av vad som är och får lov att vara duodji och Duodji i framtiden, för att samisk slöjd ska kunna utvecklas och överleva.

Tidigare i uppsatsen nämndes olika begrepp som ofta återkommer inom slöjdvärlden så som slöjd, hemslöjd, hantverk, konsthantverk och konst. Trots att denna diskussion kring olika begrepp och dess innebörd inte tagits upp i uppsatsen var det av stort intresse att se vilken titel/benämning de respektive informanterna hade valt själva. Ingen av informanterna ville titulera sig som endast slöjdare, och en av dem uttryckte till och med att hon ansåg ordet ha en mycket låg status, som hon inte ville förknippas med. Det är tydligt att det inte är i alla sammanhang som slöjd är värt lika mycket som exempelvis design eller konsthantverk, vilket i sig kan ses som mycket problematiskt. Vidare beskriver Informant nr 2 hur hon väljer ord efter sammanhang, ibland väljer hon att titulera sig som slöjdare, ibland som konstnär.

Undersökningen i denna uppsats visar att det finns stora luckor i lagstiftningen kring skydd såväl för slöjdade föremål som för samerna som urfolk. Så länge den moraliska rätten är vad människor har att luta sig emot, så finns det stor risk att många upplever det som ett svårt utgångsläge då det finns olika syn på vad som är rätt och vad som är fel rent moraliskt. Detta kan även synas i avsaknaden av ratificeringen av deklarationer och konventioner rörande urfolks rättigheter. Problematiken förtydligas av Mattias Åhrén tidigare i undersökningen då han beskriver hur dessa dokument är öppna för tolkning och därmed till viss del svåra att dra slutsatser ifrån. Uppsatsen uppvisar således flera indikationer på ett intresse och ett behov av tydligare lagstiftning och en mer respektfull spridning och öppenhet, och orden från Informant nr 1 klingar vidare då hon påminde om att vi människor trots allt har en ryggrad och borde kunna förstå vad som är rätt och fel. Vi som rör oss inom slöjdens värld behöver emellertid till hjälp på vägen (av kunskap och tydligare lagstiftning), trots att vi har en ryggrad.

4. Sammanfattning

Uppsatsens ämne har sin bakgrund i författarens eget huvudbry kring ämne kulturell appropriering inom slöjden i Sverige. Detta ämne kan ofta anses politiskt och till viss del tabubelagt, vilket intresserar författaren till att skriva om just detta för att utläsa om det skulle kunna gå att komma fram till en lösning eller några svar. Avstampet tas i inledningen ur en debatt som fördes i radioprogrammet Nya Vågen (2013) kring en utställning som gavs namnet Äkta sameslöjd. Utställningen ämnade vara ett inlägg i debatten kring vem som får vara same och vem som får göra samisk slöjd. Denna debatt tog upp olika sätt att se på ämnet och gav mycket intressanta infallsvinklar till arbetet.

Det vidare syftet med denna uppsats är att skapa en större förståelse för hur vi kan sprida slöjd på ett respektfullt sätt utan att för den sakens skull utöva kulturell appropriering. Syftet är dessutom att försöka klarlägga vad som är inspiration och vad som är ren stöld av andras formspråk. Denna uppsats ämnar även undersöka fenomenet hur ett slöjdekultur som präglas av lokala råvaror, nära produktion och en ofta långsam process kan överleva i dagens Sverige där många människor väljer att köpa ett visst tennarmband framför ett annat på grund av priset. De mer konkreta målsättningarna är att tydliggöra och sätta ord på vilka delar av en slöjdares process som är viktiga för dem själva, och varför det är så. Ett annat mål är att öka kunskapen kring och förståelsen för människors förhållande till sitt skapande och bidra till djupare kunskaper kring den samiska kulturen för läsaren. Vidare är ett mål även att fler ska få vetskap om riskerna med kulturell appropriering inom slöjden, och hur det kan undvikas på bästa sätt.

För att uppnå ovanstående har denna uppsats undersökt följande frågeställningar:

- På vilka olika sätt kan någon säga sig äga rätten till ett slöjdutryck?
- Vilka villkor har slöjdare i Sverige att förhålla sig till idag?
- Vilka delar kan vara viktiga för en slöjdare i en slöjdprocess?
- Hur kan stämpeln Sámi Duodji stärka samiska slöjdares rättigheter?
- Vilka tecken kan det finnas på att samisk slöjd är påverkat av något som kan beskrivas som kulturell appropriering?

Uppsatsen har avgränsats så till vida att den endast omfattar en specifik slöjdform, nämligen tennarmband och därmed även tenstrådsbroderi. Anledningen till denna avgränsning är främst för att kunna tydliggöra exempel, konkret jämföra olika situationer och försöka se mönster eller upprepningar i människors handlande och beteende. En annan tydlig avgränsning är att uppsatsen endast håller sig inom Sverige rent geografiskt. Detta eftersom lagstiftningar och liknande ser olika ut i olika länder där samer lever och Sápmi, som är samernas landområde, sträcker sig genom Norge, Sverige, Finland och Ryssland.

Till viss del tas samisk historia och kultur upp, det saknas dock en mycket stor del kring alla de nyanser som ryms inom den samiska kulturen och delar som olika språk, olika grupperingar bland samer, olika landområden o dyl. Detta är ett område som inte kommer

behandlas i denna uppsats av utrymmesskäl. Uppsatsen ger endast en mycket begränsad och förenklad bild av samisk historia, och detta är helt enkelt av ovan nämnda utrymmesskäl och för att fokusera på ämnet och frågeställningarna. Det pågår en ständig diskussion kring olika begrepp och vad de innebär och innehåller, som exempelvis slöjd, hemslöjd, hantverk, konsthantverk och konst. I denna uppsats har valet fallit på att benämna alla dessa olika kategorier kort och gott med ordet slöjd, för att inte själv göra en värdering genom att välja olika ord i olika sammanhang.

Metoden som används i denna uppsats är hermeneutik, vilket kortfattat kan förklaras som en metod för att tolka och skapa förståelse för någonting. Denna metod har haft stort inflytande på de intervjuer som underökningen till stor del utgörs av, tillsammans med litteraturstudier, mycket enkla arkivstudier och analys av en intervju/debatt från 2013. De teorier som fungerar som en utgångspunkt är postkoloniala teorier vilket innebär forskning kring det arv som kolonialismen bidragit med till vår tid. Många hävdar att kolonialismens efterbörd har satt stora spår i hur vi idag tycker och tänker, och även till stor del ser på kultur och kulturarv.

Undersökningens största del består som tidigare nämnt av intervjuer. Dessa intervjuer har skett via telefon och via mail, och består av totalt 4 informanter. Informant nr 1 är en renskötande same som har starka band till samiskt hantverk då det alltid har funnits i hennes liv och hon även har ett yrke som slöjdare. Informant nr 2 är även hon same, och hon arbetar idag med samisk slöjd och konst i material som exempelvis keramik och glas. Den tredje informanten är uppvuxen i Kiruna, numera bosatt på Gotland där hon tillverkar och säljer tennarmband. Den fjärde och sista informanten formger tennarmband som sedan tillverkas i ett projekt i Sydafrika. Dessa informanter har ställts samma frågor och deras svar presenteras sida vid sida i uppsatsens undersökningsdel. Frågorna som ställdes handlade bland annat om identitet, slöjdande och inspiration.

De litteraturstudier som gjorts behandlar de olika märkningar och rättigheter som slöjdare kan anses ha i Sverige idag. Dessa rättigheter har undersökts genom att studera gesäll- och mästarbrev, och vad som krävs för att få dessa. I samband med detta analyserades även märkningen Duodji, som är ett äkthetsmärke för samiska slöjdare och dess inverkan på samisk slöjd i stort. Denna sistnämnda märkning var även något som diskuterades med informanterna under intervjuerna. Vid sidan av denna analys har även svensk lagstiftning synats för att urskilja lagar som rör slöjd och slöjdande, tillsammans med icke juridiskt bindande konventioner och deklARATIONER från FN och UNESCO.

De enkla arkivstudierna som gjorts har gjorts i de digitala samlingar som Nordiska Museet i Stockholm och Åjtte – svenskt fjäll och samemuseum har. I dessa arkiv har det undersökts huruvida det finns tennarmband i samlingarna, och hur de i så fall har katalogiserats och från vilka år de har angetts vara ifrån. Denna studie utfördes för att undersöka om tennarmband främst är ett samisk slöjduittryck.

Resultaten av undersökningen har visat att det finns olika sätt att säga sig ha rätten till ett slöjduittryck, såväl juridiska som moraliska. Med hermeneutikens tolkning i bakhuvudet har informanternas svar tolkats utifrån vad de uttryckt, och i vissa fall även vad de inte uttryckt. Då den moraliska rätten aldrig går att hävda enligt lag så har det framkommit att det kan bli mycket svårt för slöjdare i Sverige att överhuvudtaget ha något skydd för sina slöjdföremål för att undvika kopiering eller likande. Detta är något som författaren ser som mycket

problematiskt och något som borde ligga i hela slöjdområdets intresse att utveckla och förbättra. Något som relativt få tycks känna till är de deklarationer och konventioner som faktiskt ger urfolk, i detta fall samer, vissa moraliska rättigheter som även gäller deras slöjd och kulturella uttryck. Dessa skrifter är dock inte implementerade i svensk lagstiftning och till synes verkningslösa till skillnad från juridiska rättigheter. Det finns stora möjligheter till vidare forskning inom området.

5. Referenslista

Tryckta referenser

Andersson, S. (2014). *Om positivism och hermeneutik*. Lund: Studentlitteratur AB.

Callenberg, M. (1997). *Tenntrådsbroderier – Beskrivningar och mönster för armband, smycken och andra saker*. Västerås: ICA Förlaget AB.

Hammelev Jörgensen, M. (2017). *Förhandlingar om kulturföremål: Parters intressen och argument i processer om återförande av kulturföremål*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.

Hyltén-Cavallius, C. (2014). Om organisering av äkthet, erkännande och identifikation i sámí duodji. I Ek-Nilsson, K. & Meurling, B. (red.) *Talande Ting – Berättelser och materialitet*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen, ss. 105–121.

Kihlberg, K. (2003). *Duodji – slöjdens mästare: en bok om den magiska sameslöjden*. Rosvik: Nordkalotten.

Loomba, A. (2015). *Kolonialism/Postkolonialism*. Hägersten: TankeKraft Förlag.

Lundahl, G. (2004). *Fråga, Finna, Fånga – Intervjuguide för hemslöjden*. Stockholm: Nämnden för Hemslöjdsfrågor.

Mårtensson, H. (1999). *Samisk form & tradition*. Västerås: ICA Förlaget AB.

Åhrén, M. (2010). *The saami traditional dress & beauty pageants : indigenous peoples' rights of ownership and self-determination over their cultures*. Diss. Tromsö: Universitetet i Tromsö.

Åhrén, M. (2016). *Indigenous Peoples' status in the International Legal System*. Diss. Oxford: Oxford University Press.

Ödman, P.-J. (2017). *Tolkning, förståelse, vetande – Hermeneutik i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.

Elektroniska referenser

Cuthbert, D. (1998). Beg, borrow or steal: The politics of cultural appropriation. *Postcolonial Studies*, 1(2), ss. 257-262. DOI: 10.1080/13688799890174

Hagman, O. (2016). *Allt heligt profaneras – Den svenska diskursen om kulturell appropriering*. Kandidatuppsats, Sociologiska Institutionen. Lund: Lunds Universitet. <http://lup.lub.lu.se/student-papers/record/8882253>

Hatala Matthes, E. (2016). Cultural Appropriation Without Cultural Essentialism?. *Social theory and practice*, 42(2), ss. 343-366. DOI: 10.5840/soctheorpract201642219

Laponiatjuottjudus (2017). *Laponia*. www.laponia.nu/om-oss/dokument/ [2017-05-04]

Laponiatjuottjudus (2017). *Förvaltningsplan*.
www.laponia.nu/wp-content/uploads/2015/03/Laponia-forvaltningsplan-svenska.pdf
[2017-05-04]

Nationalencyklopedin (2017). *Kulturell appropriering*.
www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/kulturell-appropriering [2017-03-01]

Nationalencyklopedin. *Hermeneutik*.
www.ne.se/sök/?t=uppslagsverk&q=hermeneutik [2017-05-05]

Nationalencyklopedin. *Postkolonialism*.
www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/postkolonialism [2017-05-05]

Patent- och Registreringsverket (2017). *Design*.
www.prv.se/sv/design/varfor-ska-du-registrera-din-design/fragor-och-svar/ [2017-04-28]

Patent- och Registreringsverket (2017). *Patent*.
www.prv.se/sv/patent/ [2017-04-28]

Patent- och Registreringsverket (2017). *Upphovsrätt*.
www.prv.se/sv/upphovsratt/ [2017-04-28]

Rogers, A., R. (2006). From Cultural Exchange to Transculturation: A Review and Reconceptualization of Cultural Appropriation. *Communication Theory*, 16 (4), ss. 474–503. DOI: 10.1111/j.1468-2885.2006.00277.x

Sametinget (2016). *Politik*. www.sametinget.se/78451 [2017-05-02]

Sameslöjdstiftelsen (2017). *Duodji*. www.sameslojdstiftelsen.com/om_duodji/sami-duodjimarket/ [2017-04-28]

Samiskt informationscentrum (2017). *Duodji / Tenn*. www.samer.se/1242 [2017-04-27]

Samiskt informationscentrum (2017). *Koloniseringen av Sápmi*. www.samer.se/1218
[2017-04-27]

Samiskt informationscentrum (2017). *Samisk historisk tidslinje*. www.samer.se/historia
[2017-04-27]

Sveriges Hantverksråd (2017). www.hantverksrad.se [2017-05-01]

Sveriges Hantverksråd (2014). *Broderiyrket/konstbroderi*.
www.hantverksrad.se/wp-content/uploads/2016/12/Broderiyrket-Konstbrodör-Gesäll-2014-05-21-inkl-bilaga.pdf

Sveriges Hantverksråd (2016). Duodji.
www.hantverksrad.se/wp-content/uploads/2017/03/Duodji-Gesäll-Beslutade-2015-05-12-inkl-bilaga.pdf [2017-05-01]

UNESCO (2016). *Världsarv i Sverige*. www.unesco.se/kultur/varldsarv/varldsarv-i-sverige/
[2017-05-02]

United Nations (2008). United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. *UN Publication No. 07–58681*. www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf
[2017-04-20]

United Nations Association in Canada (2012). *Human Rights Day: The UN and Human Rights*. www.unac.org/wp-content/uploads/2013/11/2012-UN-Human-Rights-Fact-Sheet.pdf
[2017-04-20]

Otryckta referenser

Åjtte – Svenskt fjäll och samemuseum (2017). *Databasen för museisamlingar*.
collections.ajtte.com [2017-05-08]

Digitalt museum (2017). *Nordiska museet*. www.digitaltmuseum.se/owners/S-NM
[2017-05-08]

Email (2017). Mailkonversation med representant för PRV, Patent- och Registreringsverket, finns i författarens ägo.

Intervjuer (2017). Transkribering av intervjuer och mailkonversationer med Informant nr 1, 2, 3 och 4, finns i författarens ägo.

Nya Vågen (2013). Äkta Sameslöjd? [radioprogram]. Sveriges Radio, P1, 23 april.

Bilaga 1

Frågor ställda till 4 olika informanter via telefon och mailkonversation

Fråga 1

När, var och hur började ditt förhållande till slöjd? – Hur har det sedan utvecklats?

Fråga 2

Vilka är de viktigaste delarna för dig när du arbetar med slöjd?

Fråga 3

Vilken fråga anser du är den viktigaste för slöjdare idag? – Varför är det en viktig fråga?

Fråga 4

Hur ser du på de möjligheter att skydda sin slöjd som finns idag? – Hur skulle regelverket kunna förändras till det bättre?

Fråga 5

Var skulle du säga att gränsen går för att inspireras av andras slöjd eller kopiera, i synnerhet när det kommer till tennarband? – Vem kan bestämma var den gränsen går?

Fråga 6

Vad har du själv för erfarenheter kring att kritisera andra eller själv bli kritiserad inom ämnet för den förra frågan

Fråga 7

Vilka är de viktigaste sakerna för dig att veta när du tittar på eller inhandlar andra personers slöjd? Varför är dessa saker viktiga?

Fråga 8

Vad brukar du uttrycka att du “gör”? Är det slöjd/hemslöjd/hantverk/konst-hantverk/konst? – Varför har du valt just den benämningen och hur ser du på de olika begreppen?

Fråga 9

Vad har du för förhållande till den samiska kulturen?

Fråga 10

Vad betyder samisk slöjd för dig?

Fråga 11

Vem kan göra samisk slöjd, och varför är det så?

Fråga 12

Vad känner du kring märkningen Duodji? Hur tror du att den påverkar samiska slöjdare eller synen på dem?

Fråga 13

Skulle du säga att du gör samisk slöjd/är en samisk slöjdare eller kallar du dig bara slöjdare (eller någon av de andra benämningarna i tidigare fråga)? Varför är det så?

Fråga 14

Hur tycker du att kunskapen hos alla slöjdare i Sverige är kring samisk slöjd och hantverk?
– Hur skulle denna syn kunna förändras

Fråga 15

Har du några övriga tankar eller kommentarer kring ämnet?